

***”Man sidder i sin stille stol og kigger rundt,
og der er ingen mennesker”***

Et speciale om ensomhed blandt voksne på et socialpsykiatrisk botilbud og
hvordan medarbejderne støtter til en meningsfuld hverdag

Titelblad

Uddannelse: Kandidat i Socialt Arbejde, ved Institut for Sociologi og Socialt Arbejde, Aalborg Universitet

Projekttitel: *"Man sidder i sin stille stol og kigger rundt, og der er ingen mennesker"*
Et speciale om ensomhed blandt voksne på et socialpsykiatrisk botilbud og hvordan medarbejderne støtter til en meningsfuld hverdag

Afleveringsdato: 1. juni 2018

Vejleder: Mie Engen

Anslag: 179.751

Antal sidder: 74,9 á 2.400 anslag

Lea Kolloen Hansen

Studienummer: 20161032

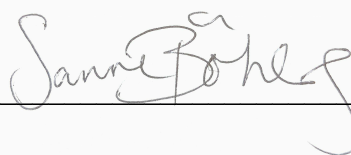
Underskrift

Handwritten signature of Lea Kolloen Hansen in cursive script, written on a light gray background with a horizontal line below it.

Sanne Böhlert

Studienummer: 20162550

Underskrift

Handwritten signature of Sanne Böhlert in cursive script, written on a light gray background with a horizontal line below it.

Abstract

Background Loneliness is a social problem. Studies show, that parts of the Danish population are experiencing loneliness. However, there is a lack of research on adults with a long-term mental illness who lives in psychiatric housing facilities. This particular group of people are highly prone to loneliness due to their mental disorders and stigmatization from society. The aim of the study was to investigate two different perspectives - the subjective experiences of loneliness among the residents and how the professionals support the residents to achieve a meaningful everyday life.

Methods This was a qualitative case study, based on semi-structured interviews with four residents and three professionals at the psychiatric housing facility Elvirashøj in Aarhus municipality. The age of the residents ranges between 30 and 65 years.

Results The experiences with loneliness among the residents are associated with relations and stigma. In general the residents have a lack of close social relations, a tendency to isolate themselves in their apartments and self-stigmatize as a consequence of their mental illness. When describing their everyday life at Elvirashøj the residents experience deprivation in the three dimensions of well being - having, loving and being. The professionals describe the working conditions and allocated resources as important factors that influence the way they support the residents to achieve quality of life. Furthermore they describe dilemmas in supporting the residents because of their need for social contact but lack of motivation to participate in activities.

Conclusion Based on the residents' subjective experiences with loneliness, we determine the residents as being chronically lonely. The combination of self-stigmatization and absence of social relations are of significant importance to how they experience loneliness. The professionals each have their own understanding of how they can support the residents to achieve a meaningful everyday life. They do, however, agree to prevent the social isolation through focusing on joint activities, aiming to build friendships among the residents and improve their social skills. The professionals find it difficult to support the residents in achieving a more meaningful everyday life due to the current circumstances of their working conditions and the fact that they are not able to prioritize individual activities outside of the housing facility.

Indholdsfortegnelse

KAPITEL 1: INDLEDNING, PROBLEMFELT OG FORMÅLSBESKRIVELSE	6
INDLEDNING	6
PROBLEMFELT	6
<i>Definitioner af ensomhed</i>	6
<i>Ensomhed på nationalt plan</i>	7
<i>Ensomhed og personer med psykiske lidelser</i>	8
Stigmatisering	9
<i>Botilbud</i>	10
<i>Et historisk blik på den rehabiliterende indsats</i>	11
<i>De institutionelle identiteter</i>	11
FORMÅLSBESKRIVELSE	13
PROBLEMFORMULERING	14
<i>Beboerperspektiv</i>	14
<i>Medarbejderperspektiv</i>	14
<i>Begrebsafklaring</i>	14
KAPITEL 2: TEORI.....	15
INDIVIDERS BEHOVSTILFREDSTILLELSE	15
<i>At have, at elske og at være</i>	16
STIGMA	17
KAPITEL 3: VIDENSKABSTEORETISK TILGANG, DESIGN, METODE, ETISKE OVERVEJELSER OG DISKUSSION.....	18
VIDENSKABSTEORI	19
<i>Gadamers filosofiske hermeneutik</i>	19
Den hermeneutiske cirkel	19
<i>Abduktiv tilgang</i>	20
DESIGN	20
<i>Kvalitativt casestudie</i>	21
De fire casestudietyper	21
<i>Casebeskrivelse</i>	22
Observationer på Elvirashøj	23
Beboernes psykiatriske problemstillinger	24
METODE	24
<i>Litteratursøgning</i>	24
<i>Casevalg</i>	25
<i>Informanter</i>	25
Beboere	25
Medarbejdere	26
<i>Datagenerering</i>	26
Interviewguides	26
Interviews	28
<i>Databearbejdning</i>	28
Transskription	29
Meningskodning - og kondensering	29
Meningsfortolkning	30
ETISKE OVERVEJELSER	31
<i>Samarbejdsaftalen</i>	32
METODEDISKUSSION	32

<i>Valg af casestudie</i>	32
<i>Videnskabsteori</i>	33
<i>Reliabilitet, validitet og generaliserbarhed</i>	34
Reliabilitet og validitet	34
Generaliserbarhed	35
KAPITEL 4: ANALYSE	36
PRÆSENTATION AF INFORMANTER	37
<i>Beboere</i>	37
<i>Medarbejdere</i>	37
FØRSTE ANALYSEDEL	38
<i>Subjektive oplevelser af ensomhed</i>	38
Bo: Den psykiske ensomhed	38
Bodil: Den ekstreme ensomhed	39
Bente: De pinefulde tanker	40
Bertram: Behov for sociale relationer	41
Sammenfatning	42
<i>Relationer</i>	43
Familiefællesskab	43
Venskabsrelationer	44
Relationer til medarbejderne	46
En at dele livet med	48
<i>En forestilling om det normale</i>	49
Selvstigmatisering	50
Afstandtagen fra egen sygdom	51
<i>Sammenfatning</i>	52
ANDEN ANALYSEDEL	54
<i>Opfattelser af beboernes ensomhed</i>	54
Arbejdstilgange	55
<i>Aktiviteter</i>	57
Fælleshuset	58
Dilemmaer omkring de fælles aktiviteter	59
<i>Arbejdsforhold</i>	61
<i>Sammenfatning</i>	63
KAPITEL 5: ANALYSEDISKUSSION	64
ER DET ENSOMHED?	64
HVEM BESTEMMER, HVAD DER ER MENINGSFULDT?	67
<i>Social færdighedstræning</i>	68
<i>Sociale relationer</i>	69
HAR ARBEJDSFORHOLD BETYDNING FOR ENSOMHEDEN?	71
KAPITEL 6: KONKLUSION OG PERSPEKTIVERING	72
KONKLUSION	72
PERSPEKTIVERING	74
LITTERATURLISTE	75
BØGER	75
HJEMMESIDER	76
LOVGIVNING	76
RAPPORTER	77
TIDSSKRIFTER	77

Kapitel 1: Indledning, problemfelt og formålsbeskrivelse

Indledning

I Danmark er der generelt stort fokus på ensomhed. Forskningsmæssigt er der dog størst kendskab til ensomhed blandt unge og ældre, og de forskellige kommunale tilbud er primært rettet hertil. Blandt organisationer for ensomme unge, opleves det som vanskeligt at henvise brugerne til voksentilbud, når de bliver for gamle til at benytte ungetilbuddene. Årsagen er, at der findes få tilbud til voksne mellem 30 og 59 år. Derfor efterspørger ensomme voksne også besøgstjenester for ældre, idet der ikke findes tilsvarende tilbud til dem (Friis & Lasgaard, 2014). Den eksisterende forskning om ensomhed viser, at der er manglende viden om personer visiteret til botilbud og personer indlagt på hospitaler af somatiske og psykiske årsager (Lasgaard et. al., 2016). Der opleves derfor et manglende kendskab til ensomhed blandt voksne og personer tilknyttet botilbud, hvorfor vi finder denne målgruppe relevant at undersøge. Endvidere er emnet valgt ud fra vores erhvervs erfaring med voksne på botilbud samt interesse for området.

På den baggrund foretog vi et kvalitativt casestudie med udgangspunkt i et socialpsykiatrisk botilbud. Tilbuddet vil af etiske årsager blive omtalt som Elvirashøj. Ved at bruge dette opdigtede navn, vil både beboere og medarbejderne være anonyme. Elvirashøj er placeret i Aarhus Kommune, og er et socialpsykiatrisk botilbud efter Servicelovens §§ 85 og 107 for voksne mellem 18 og 65 år, der har særligt behov for kontakt til medarbejdere for at håndtere deres psykiske og sociale vanskeligheder (Hjemmeside). På baggrund af forskning kan denne gruppe betragtes som værende særligt udsatte for at opleve ensomhed, idet personer med psykiske problemstillinger kan have vanskeligt ved at fungere i sociale sammenhænge, danne og fastholde netværk samt opleve stigmatisering fra omgivelserne, hvilket kan medføre isolation (Da Rocha et. al., 2017; Lasgaard et. al., 2016). I undersøgelsen belyser vi et uoplyst område i det sociale arbejde. Dette gennem et todelt perspektiv, der både omhandler beboeres oplevelser af kronisk ensomhed, og hvordan medarbejdere støtter beboerne til at skabe en meningsfuld hverdag.

Problemfelt

Definitioner af ensomhed

Ensomhed er et fænomen, der bliver defineret forskelligt afhængig af hvilket perspektiv, det forstås ud fra. Grundlæggende er der ifølge Lars Sønderby tre overordnede tilgange til

at forstå ensomhed (Sønderby, 2013). Den første tilgang er *den psykodynamiske*, hvor årsagen til ensomhed i voksenlivet er baseret på barndomsoplevelser. Dette kan være mangel på kærlighed, separation eller isolation, som følger barnet gennem opvæksten, og præger personens tilknytning til andre i voksenlivet. Den anden tilgang er *den kognitive*, der bruges til at se på en persons kognitive processer samt opfattelser af ensomhed. Ensomhed bliver her forklaret som et misforhold mellem en persons opfattelser, og hvordan virkeligheden reelt udspiller sig (Sønderby, 2013). Den tredje tilgang er *den eksistentielle*, der bygger på et fænomenologisk perspektiv, hvor det centrale er personens subjektive oplevelser og beskrivelser af ensomhed. I denne tilgang er en tankegang om, at individers oplevelser er forskellige, og aldrig vil blive forstået fuldstændigt af andre, hvorfor der er fokus på de følelser, individet beskriver. Ud fra denne forståelse bliver ensomhed endvidere betragtet som et levevilkår, da individet på givne tidspunkter i livet vil være alene. Da alle individer vil opleve ensomhed, forklarer denne forståelse ikke årsager. Selvom de tre tilgange definerer ensomhed forskelligt, er der dog enighed om, at fænomenet dækker over en subjektiv følelse. Da vores fokus blandt andet er at få indblik i personers subjektive oplevelse af ensomhed, vil vi tage udgangspunkt i den eksistentielle teoretiske forståelse af fænomenet (Sønderby, 2013).

Selvom den eksistentielle tilgang ikke måler graden af ensomhed, skelner vi dog mellem periodisk og kronisk ensomhed. Den periodiske omhandler den ensomhed, som alle individer fra tid til anden oplever, og som er håndterbar. Den kroniske er en længerevarende tilstand, der kan være ødelæggende for individers tilværelse og føre til destruktiv adfærd (Jacobsen, 2015). Til at understøtte disse forståelser, inddrager vi også den amerikanske sociolog Robert Weiss' beskrivelse af *social isolation*. Her er individet ufrivilligt ikke en del af et fællesskab. Gennem frygt for ikke at kunne tilpasse sig omgivelsernes normer, bliver individet hæmmet i at søge kontakt og skabe relationer til andre, hvorved ensomhed opstår. Følelsen er hermed forbundet med længsel efter nærvær og kontakt til andre (Griffin, 2010). Ensomheden påvirker derfor på individniveau, idet den får personlige konsekvenser. Dette gælder dog også på samfundsniveau, hvor konsekvenserne bliver af økonomisk og sundhedsmæssig karakter.

Ensomhed på nationalt plan

I Danmark har ensomhed indflydelse på tabte leveår, sygefravær og indlæggelser på hospitaler. Det anslås at ca. 210.000 danskere over 16 år oplever ensomhed, og årligt er omkring

10.000 hospitalsindlæggelser og 100.000 fraværssdage på arbejdsmarkedet relateret til ensomhed (Friis & Lasgaard, 2015; Jessen, 2014). Herudover er der ekstraomkostninger for 2,2 milliarder kr. til behandling og pleje, og 7 milliarder kr. ved tabt produktion blandt personer der oplever ensomhed, i forhold til personer der ikke gør (Danmarks Statistik, 2016). Kronisk ensomhed kan påvirke livskvaliteten samt det fysiske og mentale helbred. Fysisk er der øget risiko for forhøjet blodtryk, søvnproblemer og hjertekarsygdomme, mens der mentalt kan være risiko for at udvikle psykiske lidelser som depression og angst (Friis & Lasgaard, 2014).

To undersøgelser foretaget i samarbejde med Region Midtjylland estimerer, at omkring 100.000 voksne danskere mellem 30 og 59 år føler sig ensomme. Her vurderes, at fællesskaber på arbejdspladsen eller med en partner er identitetsskabende, og kan være afgørende for oplevelsen af ensomhed. For personer uden arbejdstilknytning er det særligt arbejdsløse og førtidspensionister, der føler sig ensomme. Blandt førtidspensionister oplever én ud af seks ensomhed, mens det for personer i arbejde er én ud af fyrré. For fraskilte, ugifte samt enker/ enkemænd er risikoen for at opleve ensomhed dobbelt så stor, sammenlignet med personer der er i et ægteskab (Friis & Lasgaard, 2014; Friis & Lasgaard, 2015). Hertil viser samme undersøgelser samt flere nationale og internationale undersøgelser, at ensomhed også kan være forbundet med andre faktorer, som eksempelvis psykiske problemstillinger (Da Rocha et. al., 2017; Friis & Lasgaard, 2015; Socialforvaltningen, 2017).

Ensomhed og personer med psykiske lidelser

En engelsk undersøgelse om personer med skizofreni, personlighedsforstyrrelser og bipolare lidelser viser, at der kan være en sammenhæng mellem ensomhed og psykiske lidelser. Ensomhed kan forværre psykotiske symptomer, idet den kan påvirke hyppigheden af paranoide tanker og medføre negative tanker om sig selv og andre. Når dette sker, kan der opleves en følelse af eksklusion og stigmatisering, hvilket kan øge risikoen for ensomhed, som igen kan forværre de psykotiske symptomer. Herved dannes en negativ spiral, som kan lede til yderligere ensomhed (Da Rocha et. al., 2017). Andre kendte faktorer, der kan medføre en oplevelse af afvisning og eksklusion, er manglende arbejdstilknytning, lavt uddannelsesniveau samt et højt forbrug af kommunale ydelser (Friis & Lasgaard, 2014; Kruse & Tybring, 2013). Endvidere bliver det beskrevet i undersøgelsen, at personer med psykiske lidelser kan have vanskeligt ved at udvikle funktionelle forhold samt have begrænsede sociale netværk, hvorfor det anbefales at fagprofessionelle arbejder med social kontakt

for at bryde ensomheden (Da Rocha et. al., 2017). For personer med psykiske lidelser kan en indsats fx foregå på et socialpsykiatrisk botilbud med hjælp fra fagprofessionelle, grundet deres nedsatte psykiske funktionsevne samt behov for støtte til at håndtere hverdagen (Serviceloven §§ 85, 107 & 108).

En tilsynsrapport foretaget på to socialpsykiatriske botilbud i Københavns Kommune viser, at flere af tilbuddenes beboere oplever ensomhed. Beboerne er voksne mellem 18 og 85 år, der har psykiske vanskeligheder, sociale problemer samt rusmiddelproblematikker. Socialtilsynet vurderer, at botilbuddene blandt andet har problematikker vedrørende medarbejdernes prioritering af sociale aktiviteter og fællesskab (Socialforvaltningen, 2016). Medarbejderne på botilbuddene udtrykker, at den manglende støtte til beboernes sociale færdigheder og et aktivt liv skyldes for mange plejeopgaver samt for lav personale-normering. Medarbejdere oplever som følge heraf, at beboerne isolerer sig ved at opholde sig i egen lejlighed. Fra beboernes perspektiv oplever de mangel på relationer til venner og familie, og flere af dem betragter medarbejderne som deres primære netværk (Socialforvaltningen, 2016; Langager et. al., 2009).

Stigmatisering

Flere psykiatribrugere oplever at blive mødt med stigmatisering, hvilket kan begrænse dem i at danne nye relationer og bevirke deres oplevelser af ensomhed (Erdner et. al., 2005; Lindgren et. al., 2014; SFI, 2010). Ifølge det forhenværende Nationale Forskningscenter for Velfærd (SFI) er det særligt personer med skizofreni, der møder afstandtagen sammenlignet med personer med andre psykiske problemstillinger. Dette bliver blandt andet begrundet med, at der i den medicinske behandling for personer med skizofreni opstår flere synlige og usynlige bivirkninger, som kan påvirke lysten og evnen til at opsøge andre (SFI, 2010). Der er her tale om to former for stigmatisering - fra omgivelserne og selvstigmatisering (Goffman, 2009). Stigmatisering fra omgivelserne kommer til udtryk ved, at psykiatribrugere bliver mødt med negative holdninger, tillægges uattraktive egenskaber og forbindes med voldelig adfærd og dovenskab. Herudover kan der også være tale om afstandtagen på grund af synlige medicinske bivirkninger som fx ufrivillige bevægelser. Denne form for stigmatisering kan lede til selvstigmatisering, da psykiatribrugerne påtager sig omgivelsernes syn på dem. Disse negative reaktioner kan påvirke selvbilledet, hvorved risikoen for at udvikle dårligt selvværd øges (SFI, 2010). Herudover kan psykiatribrugere

have vanskeligt ved at fastholde tilknytningen til allerede eksisterende relationer samt at danne nye, hvilket kan påvirke omfanget af kontakt til andre (Da Rocha et. al., 2017).

Erving Goffman benytter to begreber til at belyse, hvordan blandt andet angst kan få betydning for dannelsen af relationer og ensomhed. Han mener, at individet har en *frontstage* og *backstage*. I det moderne samfund har individer ofte deres parader oppe i mødet med fremmede, hvilket betyder, at andre kun vil møde vedkommendes frontstage, og dermed ikke få kendskab til personens egenskaber, værdier og personlighed som ifølge Goffman betegnes som backstage. Hermed kan angsten for det fremmede få betydning for, om personen møder andre med frontstage eller backstage, hvilket kan have indflydelse på vedkommendes livsudfoldelse og relationer til andre. Dette kan skabe en oplevelse af ensomhed, idet angsten kan blive styrende og begrænse individet i at danne relationer til andre (Goffman, 1959).

I to undersøgelser fra Sverige udtrykker flere psykiatribrugere på aktivitetscentre og botilbud samme oplevelser med stigmatisering. De oplever ikke at blive accepteret i sociale sammenhænge eller passe ind i fællesskaber, idet de ikke føler sig hørt, set og forstået af andre. Dette kan ifølge psykiatribrugerne skabe en følelse af eksklusion, lav selvtillid og tomhed, hvilket kan medføre isolation (Erdner et. al., 2005; Lindgren et. al., 2014). For at undgå forværring af psykiatribrugeres problematikker, skal medarbejdere ifølge dansk lovgivning støtte og forbedre den enkeltes udviklingsmuligheder.

Botilbud

I Servicelovens kapitel 20 om Botilbud står der, at kommunalbestyrelsen efter § 107 skal tilbyde midlertidige eller § 108 længerevarende ophold i boformer til personer, som på grund af betydelig nedsat fysisk eller psykisk funktionsevne eller særlige sociale problemer, har behov for det. Formålene med boformerne er, at forebygge at problemerne for den enkelte forværres, at forbedre den sociale og personlige funktion og udviklingsmuligheder samt at forbedre muligheder for den enkeltes livsudfoldelse gennem kontakt, aktivitet og omsorg (Serviceloven §§ 107 & 108). Endvidere står der i Servicelovens § 85 beskrevet, at voksne med midlertidige eller varige fysiske eller psykiske funktionsnedsættelser eller sociale problemer skal tilbydes personlig pleje, omsorg og støtte samt hjælp til udvikling af færdigheder (Serviceloven § 85). Efter § 83 skal dette ske i form af et afgrænset rehabiliterende forløb, hvis det bliver vurderet, at et sådant forløb kan forbedre personens funktionsniveau (Serviceloven § 83).

På botilbud skal de fagprofessionelle derfor samarbejde med beboerne om at genetablere deres hverdag med udgangspunkt i at skabe et meningsfuldt liv gennem kontakt, aktivitet og omsorg. Det er i denne sammenhæng medarbejdernes ansvar at formulere og sætte mål for den rehabiliterende indsats ved at inddrage beboernes tanker og ønsker (MarselisborgCentret; Serviceloven § 83a).

Et historisk blik på den rehabiliterende indsats

Rehabiliteringsforløb og levevilkår for personer med psykiske lidelser har udviklet sig gennem tiden (Eplov et. al., 2010). I slutningen af 1800-tallet blev der opført helbredsanstalter for personer med sindslidelser. Disse blev placeret uden for byen for at skabe ro. I denne periode blev rehabilitering forbundet med medicinsk behandling, der skulle føre til beskæftigelse. Omkring 1914 var rehabiliteringsbegrebet i vækst, hvilket skete i takt med opbygningen af den moderne velfærdsstat. Her skulle borgeren overdrage ansvaret til den professionelle og ingen indflydelse have på sit forløb. Den professionelle skulle dermed agere ekspert i borgerens liv. Her var rehabiliteringen præget af et biomedicinsk syn, hvor udgangspunktet var diagnoser og behandling, og hvor problemet skulle findes hos den enkelte borger og behandles medicinsk. Dette syn prægede samfundet frem til 1970'erne, og personer i rehabiliteringsforløb levede derfor indtil dette tidspunkt på særlige institutioner afskåret fra den øvrige befolkning. I 70'erne fik brugerorganisationer et gennembrud, og herefter skulle personer med psykiske lidelser integreres og leve på lige fod med andre borgere i samfundet. Der skulle nu afinstitutionaliseres og være fokus på at arbejde med udvikling af borgernes færdigheder, fx social adfærdstræning i forbindelse med beskæftigelse. I slutningen af 90'erne skete igen et skifte, hvor fokus nu var på individualitet. Den professionelle skulle derfor arbejde ud fra centrale begreber som brugerinddragelse, brugerindflydelse og brugerdeltagelse, hvor borgeren skulle tage kontrol over eget liv (Eplov et. al., 2010). Herved måtte den professionelle opgive sin ekspertrolle for at lade borgeren tage ansvar, og i stedet fungere som facilitator (Eplov et. al., 2010; Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Den rehabiliterende indsats har derfor udviklet sig over tid, hvor både vilkårene for borgeren og den professionelles rolle har ændret sig.

De institutionelle identiteter

Formålet med rehabilitering for personer med psykiske lidelser er, at de skal opnå et så selvstændigt og meningsfuldt liv som muligt, på lige fod med andre borgere i samfundet.

Den professionelle skal derfor støtte borgeren i at komme sig gennem blandt andet styrkelse af egenomsorg, støtte til adfærdsændringer og omsorg. I velfærdsstaten er der opstået flere spændingsfelter for fagprofessionelle i det sociale arbejde. Järvinen og Mik-Meyer beskriver gennem begrebet om de institutionelle identiteter, hvordan professionelle arbejder med modstridende krav og usikkerhed, hvilket medfører uklare arbejdsopgaver og forskellige forståelser af det gode velfærdsarbejde. Herunder præsenterer de paradokser i det professionelle arbejde, når medarbejdere skal videreføre velfærdsstatens normer samt implementere lovgivning i velfærdsorganisationer (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). I denne undersøgelse anvendes Järvinen og Mik-Meyers begreb om de institutionelle identiteter til at forklare udviklingen i de professionelles roller samt belyse hvilke dilemmaer, medarbejderne kan opleve i indsatsen, når de støtte beboerne.

Hvor medarbejderens rolle tidligere bestod i at agere ekspert i borgerens liv, har den historiske udvikling af rehabilitering medført, at arbejdet nu skal ske gennem en facilitatorrolle (Eplov et. al., 2010). Som ekspert skulle medarbejderen træffe enerådige beslutninger på vegne af borgeren, da den faglige forståelse af borgerens situation blev vægtet højest. Som facilitator er medarbejderens opgave at skabe rammer for, at borgeren selv kan løse sine problematikker og gennem en udviklingsproces udvise autonomi og tage ansvar for eget liv. Her skal medarbejderen agere rollemodel for borgeren, hvor egne værdier og normer bliver brugt til at danne ramme for udviklingen, der skal medføre en tilbagevenden og bidragelse til samfundet. Dette hænger sammen med individualiseringstendensen i det moderne samfund, hvor der er større ansvar og flere forventninger til borgeren i form af at opnå sine målsætninger og sociale forpligtelser. Ud fra denne tankegang er det ikke den professionelles opgave at løse borgerens problematikker, men derimod at arbejde ud fra princippet om hjælp til selvhjælp (Järvinen & Mik-Meyer, 2012).

Ifølge Järvinen og Mik-Meyer bliver arbejdsopgaverne derfor diffuse, og den professionelle står over for et fortolkningsarbejde af systemets definerede krav (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Lovgivningens bestemmelser for det professionelle arbejde medfører, at medarbejderen skal involvere sig personligt ved at inddrage sin personlighed og udvise empati, som redskab til at opnå en relation til borgeren. Dog skal den professionelle rolle stadig bevares, idet der ud fra lovgivningen også er en forventning om at opfylde formulerede krav som handleplaner og dokumentation. Medarbejderens dobbelte funktion er hermed både at udføre kontrol, men samtidigt udvise omsorg ved at støtte og guide borgeren til at tage ansvar og blive uafhængig (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Undersøgelser viser, at der opstår splittelse i medarbejdergrupper, når de professionelle tolker arbejdsopgaver-

ne, idet de har forskellige opfattelser af, hvordan arbejdet bedst udføres. Nogle medarbejdere vægter at standardisere samt dokumentere og opholder en distance mellem dem selv og borgeren, mens andre identificerer sig med borgeren og er mindre optaget af at kontrollere og stille krav (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Medarbejdernes forskellige tilgange til arbejdsopgaverne kan dermed få indflydelse på, hvordan de vælger at støtte beboerne til en meningsfuld hverdag.

Formålsbeskrivelse

Ensomhed er et socialt problem, der længe har været fokus på i Danmark. I en oversigt fra Aarhus Kommune om tilbud rettet mod ensomme, bliver det tydeligt, at der er opmærksomhed på dette - dog ikke for voksne. Oversigten viser, at der er 40 initiativer i kommunen, hvoraf kun ét af initiativerne er rettet mod voksne i alderen 40 år og opefter (Lasgaard et al., 2017). Når vi tager udgangspunkt i voksengruppen i denne undersøgelse, er der tale om voksne mellem 30 og 64 år, da inddelingen i tidligere anvendte undersøgelser og litteratur oftest er følgende: 18-29 år unge, 30-64 voksne, 65+ ældre.

Denne undersøgelse har til formål at beskrive og forstå, hvordan ensomhed udspiller sig i dagligdagen for personer med psykiske lidelser på socialpsykiatriske botilbud. Da der ikke foreligger forskning om dette specifikke emne, finder vi det relevant, at undersøge beboernes subjektive oplevelser. Her undersøger vi den kroniske ensomhed, der er mere invaliderende for individet, og ikke den periodiske, som til tider bliver oplevet af alle (Griffin, 2010; Jacobsen, 2015; Sønderby, 2013). For at forstå ensomheden i et bredere perspektiv vil vi også gennem kvalitative interviews beskrive, hvordan medarbejderne støtter beboerne til at opnå en meningsfuld hverdag. Årsagerne til ensomhed bliver ud fra andre perspektiver forklaret gennem forskellige faktorer som blandt andet tilknytningsproblematikker i barndommen, svækkede kognitive processer grundet psykiske lidelser samt påvirkning fra omgivelserne. Grundet vores afsæt i den eksistentielle forståelse af ensomhed, finder vi det ikke relevant at undersøge årsager, der kan ligge til grund for ensomheden (Sønderby, 2013). Dog belyser vi faktorer, der kan have betydning for og indvirkning på beboernes oplevelser.

Problemformulering

Undersøgelsen vil tage udgangspunkt i beboere og medarbejdere på botilbud. I beboerperspektivet vil vi undersøge, hvilke subjektive oplevelser af ensomhed de har. I medarbejderperspektivet vil vi ud fra deres praksisfortællinger undersøge, hvordan de støtter beboerne til at håndtere deres ensomhed og opnå en meningsfuld hverdag. Problemformuleringen lyder således:

Hvilke oplevelser af ensomhed har beboerne på et socialpsykiatrisk botilbud, og hvordan støtter medarbejderne i at skabe en meningsfuld hverdag?

Gennem research til problemfeltet og interviews med beboere og medarbejdere, har vi opnået viden om vores problemstilling. På baggrund af dette har vi udformet underspørgsmål, der tilsammen skal besvare problemformuleringen. Da vi både undersøger et beboer- og medarbejderperspektiv, har vi valgt at inddele spørgsmålene i to.

Beboerperspektiv

1. Hvad er beboernes erfaringer med kronisk ensomhed?
2. Har beboerne afsavn af behov, der kan have betydning for deres ensomhed?
3. Har stigmatisering indflydelse på deres oplevelser?

Medarbejderperspektiv

1. Hvordan beskriver medarbejderne, at de fokuserer på ensomhed i deres arbejde?
2. Hvilke aktiviteter finder medarbejderne meningsfulde for beboerne?
3. Hvilke udfordringer oplever medarbejderne i forbindelse med at skabe en meningsfuld hverdag ud fra deres givne arbejdsforhold?

Begrebsafklaring

Ensomhed: En subjektiv oplevelse der er forbundet med følelsesmæssig smerte eller ubehag. Denne undersøgelse belyser den kroniske ensomhed, som er konstant og opleves størstedelen af tiden (Jacobsen, 2015).

Psykiske lidelser: Påvirker stemning, følelser, tanker, opfattelsesevnen og viser sig ofte i adfærden. Psykiske lidelser kan blandt andet være angst- og stressrelaterede, person-

lighedsforstyrrelser, depression, mani, skizofreni og misbrug af rusmidler (Sundhedsstyrelsen, 2017).

Botilbud: I denne undersøgelse defineret som socialpsykiatriske botilbud for mennesker med svære psykiske lidelser. Botilbuddet Elvirashøj er efter Servicelovens §§ 85 og 107, som både dækker over midlertidige- og længerevarende tilbud (Serviceloven §§ 85 & 107; Hjemmeside).

Kapitel 2: Teori

I følgende kapitel vil vi gøre rede for vores to valgte teorier. Vi vil anvende Erik Allardts teori om behovstilfredsstillelse, til at belyse om afsavn af grundlæggende behov har indflydelse på beboernes oplevelser af ensomhed. Samtidigt vil vi gennem Erving Goffmans teori om stigma undersøge, om stigmatisering fra omgivelserne såvel som selvstigmatisering også har betydning for ensomhedsfølelsen.

Individets behovstilfredsstillelse

Teorien bliver brugt til at belyse individets behovstilfredsstillelse og afsavn af velfærd. Den kan ikke forklare handlinger og sociale problemer, idet den ikke tager højde for generative mekanismer, som skaber disse (Allardt, 1975).

For at måle behovstilfredsstillelsen bruger Allardt begrebet velfærd, som omhandler befolkningens grundlæggende og basale behov i form af levestandard og livskvalitet. Velfærden kan anskues som objektiv, og indebærer tre kategorier - *at have*, *at elske* og *at være*. Disse omhandler det materielle, sociale og psykiske, som objektivt kan iagttages ud fra blandt andet indkomst, bolig, sundhed samt familie- og venskabsrelationer. Hvis disse behov er opfyldt, er der tale om *det gode samfund*. Dog er forestillinger om det gode ofte baseret på meninger om økonomiske eller politiske systemer, hvorved behovstilfredsstillelsen og velfærd bliver subjektiv, idet kategorierne bliver tillagt værdier af den enkelte. Eksempelvis kan subjektive holdninger om politiske ståsteder være med til at bestemme, hvilke karakteristika der hører til det gode samfund. Når det subjektive bliver betragtet, er der derfor tale om individets oplevelser og tilfredshed i behov. Har individet modsat en oplevelse af dårlige samfundsforhold eller mangel på basale behov, er der tale om *det onde samfund*, hvor der er afsavn af velfærd (Allardt, 1975). Når der forekommer afsavn i et af

behovene, kan det medføre mistrivsel, isolation og utilfredshed, hvorved ensomhed kan opstå.

At have, at elske og at være

For senere at kunne analysere, hvordan beboernes behovstilfredsstillelse får betydning for deres oplevelser af ensomhed, vil vi nu uddybe Allardts tre typer af grundlæggende behov. Disse vil blive beskrevet ud fra vores teoretiske forståelser af ensomhed, som primært omhandler den eksistentielle tilgang, hvor personens subjektive oplevelser er det centrale, da individer opfattes som forskellige. Hermed er der primært fokus på behovene at elske og at være, idet disse omhandler subjektive oplevelser.

Det første grundlæggende behov *at have* dækker over individers fysiologiske behov. Dette kan blandt andet omhandle observerbare faktorer som økonomiske ressourcer, arbejde, bolig og et godt helbred (Allardt, 1975). Blandt personer med psykiske lidelser kan der eksempelvis være dårlig tilknytning til arbejdsmarkedet og sundhedsmæssige udfordringer som fx diabetes, overvægt og KOL (Friis & Lasgaard, 2014; Kruse & Tybring, 2013).

At elske omhandler individers behov for at indgå i sociale relationer og være en del af et fællesskab. Dette kan belyses ud fra både objektive og subjektive beskrivelser af ensomhed. Her kan der eksempelvis være tale om kærlighedsfulde relationer, hvor individer elsker og bekymrer sig om hinanden. Der er ikke nødvendigvis tale om seksuelle forhold, men symmetriske relationer hvor der bliver udvist omtanke og kærlighed for hinanden. Det kan dog være vanskeligt at opnå tilfredsstillelse i forhold til at elske, hvis individet har kommunikative vanskeligheder (Allardt, 1975). For personer med psykiske lidelser kan der derfor opstå en udfordring i at opnå behovstilfredsstillelse i denne kategori. Denne gruppe kan have vanskeligt ved at udvikle funktionelle forhold og har ofte begrænsede netværk, da fastholdelse og dannelse af nye relationer kan være svært, hvilket kan have indflydelse på deres oplevelser af ensomhed (Da Rocha et. al., 2017; Erdner et. al., 2005; Lindgren et. al., 2014).

Når der er tale om *at være*, er der fokus på personlig udvikling og selvrealisering. Mange individer stræber efter at realisere sig gennem præstationer, og særligt i de nordiske lande opfattes præstationerne i fx arbejdslivet som centrale og identitetsskabende (Allardt, 1975). For personer med psykiske lidelser kan det være vanskeligt at præstere gennem et arbejdsliv, da ikke alle er i stand til at varetage et job. Ved afsavn af dette behov kan der

dannes en følelse af ikke at leve op til samfundets idealer, hvilket betyder, at der opstår en distancering mellem individet og samfundet (Friis & Lasgaard, 2014; Goffman, 2009).

Som tidligere beskrevet opleves det gode samfund, når individet opnår behovstilfredsstillelse. Herved er der tale om velfærd og deltagelse i samfundet. Ifølge Allardt kan tilfredsstillelsen af kontaktbehov og gode sociale relationer give ressourcer, som for individet kan anvendes til at opfylde andre behov. Dermed giver tilfredsstillelsen af ét behov mulighed for, at opnå tilfredsstillelse af et andet (Allardt, 1975).

Stigma

Hvor Allardts teori ikke forklarer beboernes handlinger, vil Erving Goffmans teori om stigma anvendes til at analysere, hvordan ensomhed kommer til udtryk gennem handling eller i social interaktion, grundet omgivelsernes holdninger og individets måder at håndtere disse holdninger på. Teorien forholder sig til stereotyper i samfundet og den stigmatiseres håndtering af stigma, hvorfor vi blandt andet bruger den til at understøtte Allardts behovsteori (Allardt, 1975; Goffman 2009).

Individets handlinger kan ifølge Goffman forstås ud fra et ønske om anerkendelse og bekræftelse samt et ønske om at blive forstået af “de normale” og deres omgivelser. Goffman beskriver, at der i samfundet er en tendens til at inddele personer i kategorier, og på denne måde beslutte hvilke egenskaber der opfattes som normale, og hvilke der er afvigende. Individet bliver her tildelt en kategori på baggrund af andres observerbare vurderinger. Dette kaldes *den tilsyneladende identitet*. Her afgøres, hvordan en anden persons identitet er på baggrund af vedkommendes udseende og handlinger som fx misdannelser, paranoid adfærd, manglende situationsfornemmelse eller hygiejne (Goffman, 2009). Her kan eksempelvis være tale om negative holdninger mod personer med psykiske lidelser, idet de ofte bliver kategoriseret af andre som værende dovne og voldelige. Herved tillægges personerne en tilsyneladende identitet, da der ikke er kendskab til deres personligheder (Erdner et. al., 2005; Lindgren et. al., 2014). “De normale” har i denne proces stigmatiseret personer med psykiske lidelser ud fra det observerbare og en stereotyp holdning (Goffman, 2009). Dog er den tilsyneladende identitet ikke altid i overensstemmelse med *den faktiske identitet*, som omhandler personens egenskaber.

Stigmatiseringen opstår, når en person afviger fra normen, og der sker en uoverensstemmelse mellem den tilsyneladende og den faktiske identitet (Goffman, 2009). Når den-

ne uoverensstemmelse finder sted, kan den stigmatiserede person få samme identitetsopfattelse som “de normale”, hvorved der opstår selvstigmatisering. Dette vil sige at vedkommende ikke først opfatter sig selv som afvigende, men grundet “de normales” kategorisering kommer til at føle sig således. Herved kan følelsen af manglende anerkendelse og forståelse medføre lavt selvværd og tilbagetrækning fra samfundet (Goffman, 2009). Denne tilbagetrækning kan ifølge personer med psykiske lidelser føres tilbage til, at de ikke har følt sig set, hørt og forstået i sociale sammenhænge (Erdner et. al., 2005; Lindgren et. al., 2014). Tilbagetrækningen kan ifølge Goffman opstå, idet den stigmatiserede person kan føle sig utilpas blandt andre. Fx kan der opstå en følelse af, at andre stirrer eller taler om vedkommende, eller situationer hvor den stigmatiserede person kan udsættes for åbenlyse krænkelser. Derfor kan personer der udsættes for stigmatisering blive ængstelige ved sociale sammenhænge, og både den stigmatiserede og den ikke-stigmatiserede kan opleve ubehag og dermed vælge at undgå sociale interaktioner med hinanden. Dette kan medføre endnu større afstand til samfundet, da den stigmatiserede person kan risikere at isolere sig, hvilket kan få konsekvenser for vedkommendes sociale relationer og tilhørsforhold (Goffman, 2009). Grundet disse oplevelser kan det være sårbart for individet at indgå i sociale sammenhænge, hvorfor der kan opstå en tendens til at møde fremmede med “paraderne oppe”. Herved kan det blive vanskeligt at danne nære relationer, idet andre kun vil opleve en persons *frontstage* og ikke *backstage*, hvor der opnås indblik i de faktiske egenskaber (Goffman, 1959).

Personer med psykiske problemstillinger kan have udfordringer ved at indgå i og opbygge relationer, hvilket kan medføre, at der ikke tillades kendskab til den faktiske identitet (Erdner et. al., 2005; Goffman, 2009). Medarbejdere på socialpsykiatriske botilbud har derfor til opgave at styrke livskvaliteten ved, at støtte beboerne i at danne sociale relationer samt afhjælpe stigmatisering, isolation og oplevelser af ensomhed.

Kapitel 3: Videnskabsteoretisk tilgang, design, metode, etiske overvejelser og diskussion

Kapitlet vil indeholde fem overordnede afsnit. I de tre første afsnit vil videnskabsteoretisk tilgang, casestudiedesign samt metode blive gennemgået. Efterfølgende vil vi afslutte kapitlet med etiske overvejelser samt en metodediskussion. Under hvert afsnit vil der forekomme underafsnit.

Videnskabsteori

Undersøgelsens videnskabsteoretiske tilgang tager afsæt i Hans-Georg Gadamer's filosofiske hermeneutik, da vi ønsker at bringe vores forforståelser og teoretiske viden i spil, og på denne måde opnå forståelse i mødet med de to informantgruppers horisonter. Til sidst beskriver vi den abduktive tilgang, og hvordan denne understøtter valget af videnskabsteori.

Gadamer's filosofiske hermeneutik

Grundtanken i Gadamer's filosofiske hermeneutik er, at alle individer er fortolkende og historiske væsener. Dette betyder, at individer ikke forholder sig neutralt til fænomener, idet opvækst og erfaringer danner rammen for forståelsen af verden (Andersen & Koch, 2015). Filosofi's formål er at skabe forståelse af individets væren-i-verden, og for at opnå denne viden må *situation* og *horisont* udvides (Andersen & Koch, 2015). Forståelsen af individ's virkeligheder kan opnås gennem dialog, hvor horisonter bliver delt. Dialogen betragtes som hermeneutikkens medium, og det er herigennem, der opstår mulighed for horisont-sammensmeltning. Dette sker i forsøget på at skabe forståelse for, hvordan hinandens virkeligheder bliver oplevet. Når der ikke er enighed i de individuelle opfattelser, kan dialogen mellem forsker og genstand give mulighed for at afklare misforståelser (Andersen & Koch, 2015; Juul, 2012). Som forskere er vi derfor en del af den hermeneutiske cirkel, da vi aktivt anvender fortolkning, idet vi bryder empirien op i enkelte dele, og derved skaber forståelse af helheden (Thisted, 2010).

Den hermeneutiske cirkel

Ifølge Gadamer har forskeren altid en forventning om, hvilken viden der ønskes at finde frem til. Uanset hvad der bliver undersøgt, vil der derfor altid eksistere en forforståelse. Dog må den ikke blive begrænsende eller styrende, men skal opfattes som en ressource, der giver mulighed for at udvide sin horisont. Forskeren har dermed til opgave at forholde sig åbent over for selve sagen (Andersen & Koch, 2015; Juul, 2012).

Vi var derfor bevidste om vores forforståelser i mødet med informanterne på Elvirashøj. Vi havde på forhånd en fordom om, at beboerne ville opleve ensomhed, samt medarbejderne ikke altid havde ressourcer til at afhjælpe ensomhed samt prioritere beboernes ønsker. Vi var dog bevidste om vores forudindtagethed, så vi ikke lod forståelserne begrænse eller styre i mødet med informanterne. Vores forståelseshorisonter var forud for

mødet baseret på litteratur og praksiserfaring, og tog blandt andet udgangspunkt i bestemte situationer, vi havde erfaret gennem vores arbejdspladser. Dog ændrede situationen sig, da vi indtrådte i forskerrollen på Elvirashøj, og befandt os i en ny kontekst. Her var den nye situation fortsat præget af vores horisonter, men vi bestræbte os på at søge ud over egne horisonter og sætte vores forståelser i spil. Gennem dialog forsøgte vi at undersøge og forstå informanternes situationer og horisonter og skabe forståelse for deres virkelighed. Herved er horisontsammensmeltningen opstået. I samtalerne har vi derfor ikke overtaget beboerne og medarbejdernes forståelseshorisonter, men derimod forholdt os åbne til deres forståelser og udvidet egne horisonter samt revurderet vores fordomme. Dette har ledt os til nye forståelser, som vi aktivt anvender i analysen og fortolkningen af empiri, og som igen vil ændre sig i mødet med nye horisonter, idet cirklen er en kontinuerlig proces (Juul, 2012).

Abduktiv tilgang

Fra undersøgelsens start har vi gjort os tanker om hvilke teorier, vi har ønsket at inddrage. Disse teorier har vi, sammen med vores forforståelser, anvendt i udformningen af problemstillingen og de to interviewguides. Under anvendelsen af de semistrukturerede interviewguides har vi forholdt os åbne og ladet os inspirere af empirien, hvilket har ledt til nye begreber og mere relevant teori (Reichertz, 2007). Efter empiriindsamlingen har vi valgt at anvende begrebet om institutionelle identiteter samt inddrage forskning om den socialpædagogiske tradition til at belyse medarbejderperspektivet i problemstillingen.

Da vi ikke kan forholde os neutrale og forlade vores egne horisonter i mødet med informanterne, har vi bestræbt os på at være åbne, og ikke lade vores forforståelser blive styrende. Vi er derfor bevidste om vores forudindtagethed, og er parate til at ændre vores horisonter, for at få indblik i informanternes oplevelser og væren-i-verden (Andersen & Koch, 2015). Havde vi derimod ønsket at udvikle nye teorier, kunne vi have anvendt en induktiv tilgang, hvor informanterne har en mere styrende rolle under interviewene. Omvendt ville en deduktiv tilgang udelukkende være baseret på teoretisk viden, hvorfor en mere struktureret og lukket interviewguide skulle have været anvendt (6 & Bellamy, 2012).

Design

Vi vil i dette afsnit beskrive vores valg af casestudiedesign samt de fire typer af kvalitative casestudier ud fra Rasmus Antoft, Heidi Salomonsen og Robert K. Yins definitioner. Her-

efter vil vi beskrive vores specifikke case, Elvirashøj, samt redegøre for vores observationer af botilbuddet samt beboernes psykiske problemstillinger.

Kvalitativt casestudie

Der er forskningsmæssig uenighed om, hvad en case er, hvorfor der foreligger mange forskellige definitioner. Ud fra Rasmus Antoft og Heidi Salomonsens beskrivelse af en case, defineres den som en forskningsstrategi, der undersøges ud fra empirisk eller teoretisk afsæt. Casen repræsenterer et særligt eller unikt fænomen, hvor formålet er at bidrage til at belyse en social sammenhæng eller generel betydning. I casestudiedesigns kan der anvendes forskellige kvalitative metoder som interviews, dokumentstudier, feltarbejde og deltagende observationer (Antoft & Salomonsen, 2012). I dette projekt vil vi tage udgangspunkt i Robert K. Yins definition, der beskriver casestudier som empiriske undersøgelser. Yin beskriver, ligesom Antoft og Salomonsen, at casen omhandler et historisk eller samtidigt fænomen i en social kontekst (Antoft & Salomonsen, 2012).

Casestudiet er et relevant valg, da vi som forskere vil lære af beboernes oplevelser af kronisk ensomhed, og hvordan den udspiller sig i deres hverdag. På denne måde kan vi få indsigt i, hvordan ensomheden opleves, idet vi befinder os på Elvirashøj og ser de naturlige sammenhænge i konteksten. Empirien bliver i dette casestudiedesign genereret gennem en kvalitativ metode i form af interviews med beboere og medarbejdere på Elvirashøj. Da interviewene finder sted på Elvirashøj, gør vi også brug af korte samtaler med beboere og medarbejdere samt vores observationer under interviewene. Hertil anvender vi litteratur og andre undersøgelser om ensomhed og personer med skizofreni til at belyse problemstillingen (Antoft & Salomonsen, 2012).

De fire casestudietyper

For kvalitative casestudier bliver der generelt identificeret fire typer - Den ateoretiske, teorigenererende, teoritestende og teorifortolkende (Antoft & Salomonsen, 2012). Ved brug af den *ateoretiske* ønsker forskeren at generere ny empirisk viden, hvorfor der udelukkende tages afsæt i deskriptiv empirisk viden og data, og hvor der er et ønske om at formulere generelle hypoteser. Den næste type, *den teorigenererende*, har til formål at formulere ny teoretisk viden med afsæt i empirisk viden og data. Dette design er relevant at bruge, når der i forvejen eksisterer teori i det undersøgte felt, og hvor forskeren selv ønsker at danne nye teoretiske mønstre. Ved *det teoritestende casestudie*, har forskeren et ønske om at vi-

dereudvikle og reformulere allerede eksisterende teorier. Dette kan blive gjort gennem en præcisering af eksisterende begreber, der fører til nuancering af teorien. Den sidste type er *det teorifortolkende* casestudie. Formålet med dette design er at generere ny empirisk viden med afsæt i eksisterende teorier. Under analysen bidrager teorien til at finde mønstre i det empiriske materiale, og rollen som forsker vil blive distanceret, da der er fokus på det sagte (Antoft & Salomonsen, 2012).

Det casestudie vi har udført, kan bedst kategoriseres som den sidste type - det teori-fortolkende casestudie. Vi tager afsæt i eksisterende teorier, og inddrager vores teoretiske viden til at danne kategorier og finde mønstre i empirien. Dog er det ikke problemfrit, at vælge det teorifortolkende design. Valget af teori afhænger fx af vores egen forskningsinteresse, hvilket kan medføre bestemte forklaringer i analysen af vores empiri. Dette bliver diskuteret sidst i kapitlet under metodediskussionen.

Casebeskrivelse

Elvirashøj er et socialpsykiatrisk botilbud i Aarhus kommune under Servicelovens § 85, som er længerevarende rehabiliteringstilbud, og § 107 som dækker midlertidige rehabiliteringstilbud (Hjemmeside; Serviceloven §§ 85 & 107). Under et intrømøde med den faglige koordinator på Elvirashøj får vi fortalt, at botilbuddet består af 14 toværelses lejligheder, som er placeret rundt om et fælleshus. Lejlighederne er udstyret med eget køkken, bad, stue og soveværelse. Fælleshuset består af et køkken med spiseplads, en separat spisestue, en tv-stue, en mindre tv-stue samt medarbejdernes kontor. På Elvirashøj tilbydes en kost-ordning med faste spisetider, hvor der spises i to forskellige rum, grundet beboernes psykiske problemstillinger. Der bor 14 beboere mellem 40 og 60 år, som har forskellige typer skizofrenidiagnoser. Flere af dem er tilknyttet både social- og behandlingspsykiatrien på grund af behandlingsdom eller somatiske lidelser som fx kol eller diabetes. Beboerne har ingen misbrugsproblematikker, da der på botilbuddet bliver lagt vægt på en misbrugsfri kultur. Den faglige koordinator fortæller herudover, at der ikke forskel på, hvilken paragraf beboerne er visiteret efter, da alle beboerne benytter og tilbydes de samme faciliteter.

Der er på Elvirashøj ansat ni basismedarbejdere, som består af fire SOSU-assistenten, en sygeplejerske, en ergoterapeut og tre pædagoger. Herudover er der en afdelingsleder, en faglig koordinator, fem vikarer, to studerende samt en køkkenmedhjælper, der kommer tre gange ugentligt. Arbejdstiderne er skiftende og ligger mellem kl. 7 og 22. Der tilbydes derfor ikke døgndækning på Elvirashøj, hvorfor fælleshuset ikke er tilgænge-

ligt for beboerne om natten. Endvidere bliver der under intromødet fortalt, at der er en normering på to medarbejdere, men at de typisk er tre i hverdagene og to i weekenderne. Der er ingen sikkerhedsnormering, hvilket betyder, at der kun er et krav om, at én medarbejder skal være tilstede i huset. Ifølge den faglige koordinator er Elvirashøj et rehabiliteringstilbud, hvor medarbejderne har fokus på omgivelser og sansestimulering, åben dialog, neuropædagogik og kognitive metoder, da beboerne kan have vanskeligt ved at rumme lange samtaler, være reflekterende og udtrykke sig verbalt. Medarbejdernes arbejdsopgaver består primært af støtte til hverdagsaktiviteter som fx tøjvask, indkøb og praktiske gøremål i hjemmet.

Observationer på Elvirashøj

For at bidrage til forståelsen af casens generelle betydning har vi valgt at understøtte interviewene med en beskrivelse af vores observationer. Disse kan bruges til at supplere empirien men ikke danne grundlag for en analyse af sociale interaktioner mellem beboere og medarbejdere. Alle observationer er foretaget over de tre besøg på Elvirashøj, og nedskrevet på notesblokke. Besøgstidspunkterne har alle gange været i hverdage mellem kl. 9.30 og 13.00.

I indgangen til fælleshuset hænger en tavle med tidspunkter for måltiderne samt listen med dagens kontaktperson. Herfra er der direkte adgang til det åbne køkken, hvor et mindre spisebord er placeret, og der hænger billeder af beboerne. Fra det åbne køkken er der fire døre, som leder til medarbejdernes kontor, en lille tv-stue, den store tv-stue med spiseplads samt et toilet. Ved alle besøg opholder vi os i fælleshuset. Første gang er vi placeret ved køkkenets mindre spisebord og de sidste to gange i den mindre tv-stue. Herfra er der udsigt til haven, hvor der er en terrasse med grill samt høns. Det fremstår tydeligt, at fælleshuset er samlingspunktet for beboere og medarbejdere. Beboerne kommer og går løbende og ved vores tre besøg, er det de samme seks beboere, vi møder. Vi interviewer tre af disse beboere, og den sidste beboer vi interviewer, ser vi kun i forbindelse med selve interviewet. Vi får derfor ikke hilst på de resterende syv beboere. Medarbejderne møder vi løbende, som de kommer i fælleshuset. Den første dag er en medarbejder i køkkenet, mens en anden befinder sig på kontoret og en tredje hos en beboer. Ved andet og tredje besøg møder vi to medarbejdere på kontoret, en i køkkenet og en der er på vej ud af huset.

Beboernes psykiatriske problemstillinger

Beboerne på Elvirashøj har ifølge den faglige koordinator forskellige former for skizofreni, herunder kataton, simpel og paranoid. Den katatone skizofreni kendetegnes ved bevægelsesforstyrrelser, eksempelvis motorisk uro eller stivnen (Psykiatrifonden, 2017). Den simple skizofreni karakteriseres ved udvikling af negative symptomer og adfærd samt manglende evne til at leve op til omgivelsernes forventninger (Psykiatrifonden, 2017). Hos personer der lider af paranoid skizofreni, er vedkommende plaget af hallucinationer og vrangforestillinger. Her kan der forekomme problematikker som forvrænget virkelighedsopfattelse og aggressiv adfærd (Psykiatrifonden, 2017). Fælles for de skizofrene sindslidelser er tankeforstyrrelser, forestillinger om ydre kontrol, hørehallucinationer samt forstyrrede sansindtryk, hvilket påvirker evnen til at tænke, føle og vurdere. Herudover karakteriseres lidelserne også med negative symptomer som mangel på energi, initiativløshed og mangel på verbal kommunikation (Psykiatrifonden, 2017).

Årsagerne til skizofreni kan både findes i arv og miljø. Biologisk kan der være tale om genetiske betingelser og i de fleste tilfælde en fejludvikling i hjernen. Miljømæssigt kan stressbelastninger eller misbrug fremkalde lidelsen senere i livet. Grundet påvirkninger i hjernens funktion opstår der problematikker i forhold til korttidshukommelse, opmærksomhed og planlægningsevne. Mange informationer og for mange indtryk kan derfor blive overvældende, hvorved det kan være vanskeligt at vedligeholde og skabe relationer til andre (Psykiatrifonden, 2017; Straszek, 2015).

Metode

I dette afsnit vil vi beskrive, hvordan vores litteratursøgning er foretaget, valg af casen samt en beskrivelse af de to informantgrupper. Herefter beskriver vi vores datagenerering samt databearbejdning. Den metodiske analysestrategi vil blive beskrevet med afsæt i Steinar Kvale og Svend Brinkmanns *sju faser af en interviewundersøgelse* (Kvale & Brinkmann, 2015).

Litteratursøgning

Vi startede med at foretage en bred søgning på nettet omkring ensomhed, for at finde ud af hvor meget viden om emnet der fandtes i forhold til voksne med psykiatriske problemstillinger. Her fandt vi forskellige nationale og internationale undersøgelser, artikler og rapporter med forskellige definitioner af ensomhed. På baggrund af viden fra denne søgning

samt vores forforståelser dannede vi en foreløbig problemformulering. Herefter søgte vi specifikt i form af en systematisk litteratursøgning. Denne søgning blev foretaget i fire databaser, herunder PubMed, Aalborg Universitets søgemaskine, EBSCOhost samt PsycInfo. Her blev søgt på ord som blandt andet “Loneliness”, “Social isolation”, “Mental illness”, “Schizophrenia”, “Adult”, osv. (Lund et. al., 2014). Da vi i flere rapporter og undersøgelser fandt samme forfatternavn, tog vi kontakt, hvorefter han fremsendte yderligere materiale om ensomhed blandt voksne.

Casevalg

Ved udvælgelsen af den specifikke case har vi opstillet inklusions- og eksklusionskriterier. Vi søgte et socialpsykiatrisk botilbud for voksne mellem ca. 30 og 65 år, hvor beboerne havde psykiatriske problemstillinger. På tidspunktet af udvælgelsen ønskede vi at undersøge, om beboerne på bostederne benyttede sig af kommunale tilbud mod ensomhed. Derfor var et kriterium, at der skulle være let tilgængelighed til offentlig transport fra botilbuddet. Herudover havde vi den antagelse, at større kommuner ville have flere tilbud, hvorfor Aarhus Kommune blev udvalgt. Ud fra daværende kriterier fandt vi tre botilbud, som vi kontaktede. Kontakten foregik over mailkorrespondance, hvor to botilbud svarede ja til at deltage i projektet. Herefter udvalgte vi Elvirashøj, idet deres beboersammensætning aldersmæssigt opfyldte kriterierne bedst. Efterfølgende ændrede vi dog problemstillingen, idet vi ikke længere ønskede at undersøge brugen af de kommunale tiltag, men derimod beboernes oplevelser af ensomhed i hverdagen på selve botilbuddet. Vi anvender dog stadig Elvirashøj som vores case, selvom deltagelsen i bylivet ikke længere er centralt for undersøgelsens problemstilling.

Informanter

Beboere

I udvælgelsen af beboerne har vi ikke opstillet yderligere kriterier, da deres visitation til Elvirashøj samt den nuværende aldersfordeling opfylder de i forvejen opstillede inklusionskriterier. Kontakten til beboerne er primært opstået gennem medarbejderne. Forud for interviewene havde den faglige koordinator og medarbejderne spurgt beboerne, om de ønskede at deltage i undersøgelsen. Beboerne fik fortalt, at undersøgelsen omhandlede ensomhed, men at det ikke var et krav, at de skulle have erfaringer herom. Herudover lagde medarbejderne vægt på, at beboerne ville være til stor hjælp i et speciale, hvis de valgte at

deltage. På denne måde sagde tre af beboerne ja til at deltage, mens tre andre ikke ønskede at være med. De beboere der ikke tog kontakt i fælleshuset modtog en opringning fra medarbejderne, hvor de blev tilbudt at deltage. Én sagde ja mens de resterende syv ikke ønskede at deltage. Alle fire interviews foregik som individuelle semistrukturerede interviews. Dette valgte vi, da undersøgelsens beboerperspektiv omhandler et sårbart emne, der kan være vanskeligt at tale om, og fordi vi ønskede at opnå indblik i de subjektive oplevelser af ensomhed.

Medarbejdere

For medarbejderne havde vi ingen opstillede kriterier, idet deres ansættelser på Elvirashøj var nok til at kunne besvare problemstillingen. Medarbejderne varetager samme opgaver uanset profession ud fra servicelovens bestemmelser om, at skulle forebygge problemerne for den enkelte, så de ikke forværres, forbedre den sociale og personlige funktion gennem støtte til udvikling af færdigheder samt forbedre muligheder for den enkeltes livsudfoldelse gennem kontakt og omsorg (Serviceloven §§ 85, 107, 108). Den faglige koordinator fortalte desuden under intromødet, at der ikke er forskel på, hvilke opgaver medarbejderne udfører uanset profession. Derfor har udvælgelsen af medarbejderne været tilfældig. Vi har interviewet de medarbejdere, der på de givne tidspunkter har opholdt sig i fælleshuset og haft tid til at deltage. Medarbejderinterviewene foregik enkeltvis, da der kun var to - tre medarbejdere på arbejde samtidigt. Der blev i alt foretaget tre individuelle interviews.

Datagenerering

I følgende underafsnit vil der forekomme en redegørelse for, hvordan empirien er frembragt. Herunder en beskrivelse af Kvale og Brinkmanns fase omhandlende udarbejdelsen af de to interviewguides samt udførelsen af interviewene med informanterne.

Interviewguides

De to semistrukturerede interviewguides tager afsæt i vores forforståelser samt kendskab til litteratur og teori, hvor vi blandt andet har ladet os inspirere af en interviewguide fra en undersøgelse om ensomhed (Nikolajsen et. al., 2014). Vi har derfor på forhånd opstillet forskellige temaer for beboerne og medarbejdernes interviews. Da vi har bestræbt os på at benytte en abduktiv tilgang og være åbne under interviewene, har vi ikke opstillet mange

temaer på forhånd. Desuden har vi ladet os inspirere af informanternes fortællinger, og de to interviewguides er derfor ikke blevet fulgt slavisk.

I interviewguiden til beboerne havde vi opstillet tre temaer - *en typisk dag*, *relationer* og *selvvurderet ensomhed*. Formålet med det første tema var at undersøge beboernes daglige rutiner, fx om de primært befinder sig i egen bolig, fælleshuset eller uden for botilbuddet samt om de deltager i fælles aktiviteter. Relationstemaet havde til formål at undersøge beboernes netværk i forhold til andre beboere, venner, familie og medarbejderne. Det sidste opstillede tema gik i dybden med beboernes egne oplevelser af ensomhed. Temaet havde blandt andet til formål at finde frem til, om beboerne oplevede ensomhed, og hvad de betragtede som ensomhed. For at få indblik i deres oplevelser, gjorde vi brug af en visuel lineal over selvvurderet ensomhed. Her bad vi dem vurdere, hvor de ville placere sig på en skala fra 0 til 10, i håb om at dette kunne starte en dialog omkring deres oplevelser om et vanskeligt emne. De fik derfor hver en lineal og kuglepen, så de kunne sætte et kryds ved tallet, der bedst passede til deres ensomhedsoplevelser. Efter den første dag med interviews fandt vi det nødvendigt at revidere i interviewguiden for beboerne, idet vi erfarede, at nogle af spørgsmålene var for vanskelige at forstå. Herudover indeholdt interviewguiden for mange spørgsmål i forhold til beboernes overskud. Vi oplevede, at nogle af beboerne havde svært ved at koncentrere sig længe nok til at besvare alle spørgsmål, og en enkelt beboer valgte at afbryde interviewet før tid. Denne reviderede interviewguide kan ses i bilag 1.

I medarbejdernes interviewguide havde vi opstillet fire temaer, herunder *metoder*, *dagligdag*, *medarbejdernes opfattelse af beboerne og aktiviteter* samt *ensomhed* (Bilag 2). Det første tema skulle give indblik i hvilke metoder og tilgange, medarbejderne arbejder ud fra på Elvirashøj. Det andet tema havde til formål at give indblik i, hvordan arbejdet i dagligdagen udføres, hvor meget tid til kontakt medarbejderne oplever at have til beboerne, samt hvad deres arbejdsopgaver primært består af. Det tredje tema omhandlede aktiviteter, og skulle belyse om medarbejderne oplevede, at beboerne ønskede at deltage i disse. Det sidste tema giver indblik i, om medarbejderne oplevede beboerne som værende ensomme, samt om fænomenet var blevet italesat og arbejdet med. Der er ikke revideret i medarbejdernes interviewguide, da vi ikke har oplevet det nødvendigt efter første empiriindsamling.

Fælles for begge interviewguides var typerne af spørgsmål, vi benyttede. Vi har anvendt flere typer, herunder indledende, opfølgende, uddybende og direkte. Ved brug af disse forskellige typer spørgsmål kan der ifølge Kvale og Brinkmann opnås en dybere for-

ståelser af de opstillede temaer. Vi har desuden været opmærksomme på brugen af ledende spørgsmål, da det kan få betydning for pålideligheden og kvaliteten i interviewene (Kvale & Brinkmann, 2015).

Interviews

Alle interviewene startede med en briefing i form af gennemgang af samarbejdsaftalen, en kort introduktion til emne samt at interviewet ville blive optaget på bånd. Herudover lagde vi vægt på fleksibiliteten i interviewene, og gav udtryk for, at varigheden kunne variere efter deres behov (Kvale & Brinkmann, 2015). Alle interviewene fandt sted på Elvirashøj i beboernes vante omgivelser. Vi er dog klar over, at det for medarbejderne ikke er et neutralt mødested men på deres arbejdsplads, hvilket kan have indvirkning på, hvordan de har besvaret spørgsmålene (Kvale & Brinkmann, 2015).

Vi placerede os i fælleshusets mindre tv-stue, hvor der var mulighed for at lukke døren under interviewene. Døren blev lukket for at skabe tryghed og ro, da der var flere forbipasserende og støj fra køkkenet. Selve tv-stuen blev indrettet med kaffe, kage og fyrfadslys for at skabe en indbydende og hyggelig atmosfære. Vi placerede os rundt om et lille sofabord, hvor informanterne kunne tage plads i sofaen. Særligt i forhold til beboerne fandt vi det nødvendigt at skabe denne stemning, idet vi var fremmede for dem, og spørgsmålene var personlige og sårbare. Herudover er vi klar over, at for mange informationer og indtryk hurtigt kan fremstå overvældende grundet deres psykiske problemstillinger (Psykiatrifonden, 2017). Efter hvert interview blev døren åbnet, og beboerne i fælleshuset havde mulighed for at kigge ind og hilse på os. På denne måde var vi synlige, men det var samtidigt op til dem, om de ønskede kontakt til os. Vi havde gjort os andre overvejelser for rammerne i interviewene, blandt andet at beboerne kunne vise os rundt, eller at samtalerne kunne foregå i deres lejligheder. Disse overvejelser vurderede vi dog kunne opleves for grænseoverskridende for beboerne, da deres mulighed for at trække sig fra interviewet ikke var på samme vilkår som i fælleshusets omgivelser.

Databearbejdning

Dette underafsnit vil med afsæt i Kvale og Brinkmanns faser indeholde beskrivelser af transskriptioner og farvekodninger. Endvidere vil vi beskrive meningskondensering og meningsfortolkning, der er blevet anvendt som strategier i analyseprocessen.

Transskription

Forud for transskriberingerne er der opstillet transskriptionsregler for at gøre interviewene sammenlignelige, idet vi begge transskriberer (Bilag 3). Ord som “øhh” er udeladt, da vi ikke tillægger det en betydning for informantens udsagn, samt i tilfælde af at informanterne vil læse transskriptionerne, da det ifølge Kvale og Brinkmann kan få dem til at fremstå som usammenhængende og uintelligente (Kvale & Brinkmann, 2015). Dog har vi i stedet valgt at markere både korte og lange tænkepauser m.m. Alle transskriptioner er foretaget kort tid efter, interviewene har fundet sted, så de står klart i erindringen. Herudover er der brugt ExpressScribe, som er et transskriptionsprogram, hvor blandt andet tempo på lydfilen kan reguleres.

Da vi har valgt at anonymisere informanterne, anvender vi pseudonymer. Beboerne vil blive omtalt som Bo, Bodil, Bente og Bertram. Vi er opmærksomme på, at informanterne ikke vil fremstå helt anonyme, idet de fortæller om personlige oplevelser. Dog vil de være uigenkendelige for andre end beboere og medarbejdere på Elvirashøj. Medarbejderne har fået tildelt navnene Majbrit, Mira og Mona. Da vi har interviewet to kvinder og en mand, er den mandlige medarbejder tildelt et kvindenavn for at sikre ham større anonymitet. Vi mener ikke, at medarbejdernes køn har betydning for analysen og forståelsen af problemstillingen. Det samme gør sig gældende for deres profession, da oplysning om denne vil vanskeliggøre deres anonymitet. Herudover fortæller den faglige koordinator, at arbejdsopgaverne er de samme uanset profession, hvorfor vi mener, at denne kan anonymiseres uden påvirkning af undersøgelsen.

Meningskodning - og kondensering

Kondenseringen bygger ifølge Kvale og Brinkmann på kodninger af de meninger, som informanterne udtrykker. Her er det forskerens opgave at sammenfatte de lange udsagn og omformulere det mest centrale til hovedtemaer, som kan danne genstand for en omfattende fortolkning og teoretisk analyse (Kvale & Brinkmann, 2015).

Efter samtlige transskriptioner er foretaget, har vi separat læst interviewene, for at danne os fornemmelser over meningsenhederne og mulige temaer. Herefter har vi individuelt kodet hvert enkelt interview ved brug af farver. Selve farvekodningen er udført ved at give hvert enkelt tema en farve for at skabe struktur og overblik over, hvorvidt fænomenet ensomhed forekommer. Dette er blevet gjort i form af et meningskondenseringsskema, hvor vi har gennemgået vores individuelle mulige temaer og i fællesskab dannet nye. Disse

temaer blev både empirisk og teoretisk udledt og repræsenterede dele af vores forforståelser.

For beboernes vedkommende tog vi udgangspunkt i deres subjektive oplevelser af ensomhed. Her fandt vi fællestræk og afvigelser i deres oplevelser, som dannede ramme for yderligere to hovedtemaer - *relationer* og *stigma*. Disse hovedtemaer anvender vi i analysen om beboerne, til at skabe en bredere forståelse af deres oplevelser med ensomhed. Efterfølgende fortsatte vi samme proces med medarbejdernes udsagn, hvor vi tog udgangspunkt i deres oplevelser af beboernes ensomhed. Herefter fandt vi hovedtemaerne *aktiviteter* og *arbejdsforhold*, som danner ramme for analysen af medarbejderperspektivet. Temaerne er primært empirisk udledt med inddragelse af tidligere nævnte undersøgelser om blandt andet arbejdsforhold på botilbud i Danmark (Socialforvaltningen, 2016).

Meningsfortolkning

Hvor meningskodningen- og kondenseringen omhandler indholdet i interviewudsagnene, bliver meningsfortolkningen anvendt til at udvide forståelsen. Fortolkningen har derfor til formål at skabe en dybere forståelse af indholdet i det sagte (Kvale & Brinkmann, 2015). Meningsfortolkningen er foretaget med udgangspunkt i det hermeneutiske perspektiv. Den hermeneutiske meningsfortolkning indeholder ifølge Kvale og Brinkmann flere principper, der kan bruges i fortolkningen af empiri (Kvale & Brinkmann, 2015). Her anvender vi blandt andet principper om, at empirien bliver forstået ud fra en kritisk commonsense forståelse samt en teoretisk referenceramme. Herudover anvendes princippet om den hermeneutiske cirkel, som en kontinuerlig proces mellem dele og helhed, hvilket foregår under hele undersøgelsen.

Når udsagnene i meningsfortolkningen bliver anskuet kritisk, er det ifølge Kvale og Brinkmann vigtigt at være opmærksom på, at de kan tillægges en anden betydning, der rækker ud over informantens selvforståelse. Dette vil sige at vi som forskere fokuserer på indholdet i beboernes og medarbejdernes udsagn om ensomhed og arbejdsforhold, som det bliver opfattet ud fra en kritisk commonsense forståelse. Her går fortolkningen ud over informantens egen forståelsesramme, og vi forholder os kritisk til det sagte. Herefter anlægger vi en teoretisk referenceramme til fortolkning af udsagnene (Kvale & Brinkmann, 2015). For at fortolke beboernes oplevelse af ensomhed gør vi brug af Erik Allardts behovsteori samt Erving Goffmans stigmatteori. For at analysere medarbejderperspektivet benytter vi Margaretha Järvinen og Nanna Mik-Meyers antologi, til at undersøge medar-

bejdernes roller på Elvirashøj, samt hvordan disse påvirker udførelsen af deres arbejde i forhold til at støtte beboerne til en meningsfuld hverdag. Endvidere inddrager vi Janne Hedegaard Hansens perspektiv på den socialpædagogiske tradition, til at belyse medarbejdernes faglige forståelser.

Etiske overvejelser

Ifølge Kvale og Brinkmann opstår der særligt etiske problemer, når en forsker undersøger et genstandsfelt, som rummer komplekse forhold. Disse problemer er forbundet med at undersøge individers privatliv, og derfor er det vigtigt at gøre sig overvejelser om dette fra begyndelsen af undersøgelsen (Kvale og Brinkmann, 2015). Herudover skal forskeren, ifølge Michael Hviid Jacobsen og Søren Kristiansen, være opmærksom på særlige udfordringer i forhold til anonymitet og genkendelighed af informanterne, når der inddrages følelsesladede og personlige temaer i undersøgelsen (Jacobsen & Kristiansen, 2006).

I denne undersøgelse opstår et etisk dilemma, idet vi ønsker et dybdegående og udforskende interview, hvor en risiko for at overskride informanternes personlige grænser kan opstå. Samtidigt ønsker vi at udvise stor respekt for informanterne, hvilket kan medføre, at den indsamlede empiri kan blive overfladisk (Kvale og Brinkmann, 2015). Vi har derfor gjort os forskningsetiske overvejelser i forhold til interviewene. For medarbejderne har vi gjort os overvejelser om, at spørgsmålene ikke skal være kritisk formuleret, idet vi ikke ønsker at bedømme udførelsen af deres arbejde. Hertil har vi gjort os overvejelser om, at spørgsmålene ikke skal fremstå ledende. Vi har derfor undgået at stille ledende spørgsmål, så vores forforståelser ikke påvirker kvaliteten af empirien, og vi stadig opnår indblik i, hvordan medarbejderne støtter beboerne i at opnå en meningsfuld hverdag (Kvale & Brinkmann, 2015). For beboerne har vi særligt gjort os overvejelser om, hvorvidt brugen af ordet "ensomhed" kunne blive opfattet som krænkende og sårbart, idet ensomhed er et tabuiseret emne. Desuden tilhører beboerne i forvejen en gruppe af psykisk sårbare voksne, hvorfor en fremstilling af ensomhed i en negativ vinkel kan bidrage til marginalisering. Vi har derfor overvejet risici for beboerne ved at stille op til interview, da det kan implicere, at de lader sig kategorisere som ensomme (Nikolajsen et. al., 2014).

Da vi til intromødet på Elvirashøj talte med enkelte beboere om undersøgelsen, mødte vi hos nogle af dem modstand mod emnet, da de udtrykte: "*jeg fejler fandeme ikke noget*" og "*jeg er i hvert fald ikke ensom*". Derfor har vi valgt at operationalisere begrebet, ved at anvende andre formuleringer omhandlende relationer, hverdagsliv og deltagelse i

fælles aktiviteter. På baggrund af dette samt vores overvejelser om marginalisering fortalte vi derfor beboerne og medarbejderne, at det ikke var et krav, at beboerne skulle opleve ensomhed, da vi også var interesserede i at opnå indsigt i deres hverdagsliv samt relationer. Dog gjorde vi beboerne opmærksomme på, at der fortsat ville forekomme spørgsmål omhandlende ensomhed.

Samarbejdsaftalen

For at beskytte informanterne har vi gjort brug af en samarbejdsaftale (Kvale & Brinkmann, 2015). Jacobsen og Kristiansen beskriver, at personer i afsondrede miljøer kan have vanskeligt ved at give et fuldt informeret samtykke grundet deres specifikke lidelser, hvorfor der kan laves variationer i samtykket (Jacobsen & Kristiansen, 2006). Da vi under indtromødet talte med beboere, der nægtede at underskrive en samarbejdsaftale, valgte vi at lave en revideret udgave til beboerne. I denne aftale blev rollerne byttet, så det i stedet var os som forskere der underskrev, og på denne måde sikrede beboerne anonymitet samt tilbagetrækning fra undersøgelsen, såfremt de ønskede det (Bilag 4). Dette er ifølge Kvale og Brinkmann et etisk princip om tilgodesende, der er med til at minimere risikoen for at skade informanterne. Som forskere er vi derfor klar over, at intimiteten i emnet kan få informanterne til at afsløre information, som de senere vil fortryde, de har givet (Kvale & Brinkmann, 2015). Ud fra dette princip gjorde vi det derfor tydeligt fra starten af interviewet, at informanterne ikke behøvede at besvare alle spørgsmål samt kunne afslutte eller tage en pause, hvis de oplevede ubehag.

Metodediskussion

Dette afsnit vil omhandle en diskussion af vores metodevalg, herunder hvilke udfordringer de valgte metoder har medført. Afsnittet vil være opdelt efter casevalg, videnskabsteori samt reliabilitet, validitet og generaliserbarhed.

Valg af casestudie

Ud fra vores valg af casestudie som design, har vi forholdt os til udfordringen om at opnå kontrol med genstandsfeltet som beskrives af Robert Yin. Han forklarer, at forskeren skal være opmærksom på ikke at udelukke potentielle datakilder (Antoft & Salomonsen, 2012). Derfor har vi bestræbt os på at holde en åben forskningsstrategi, hvor der er inddraget flere refleksioner og kilder for at opnå dybere indsigt i genstandsfeltet. Vi har dermed ikke fast-

låst os til bestemte datakilder, men været åbne for muligheden for at trække på flere teknikker. Her har vi blandt andet inddraget små observationer sammen med interviewene for at danne en bredere forståelsesramme af konteksten. På denne måde mener vi, at vi har forholdt os åbne og ikke udelukket betydningsfulde datakilder på forhånd. Dog kan vi med vores forforståelser alligevel have påvirket undersøgelsen i en ønsket retning, ved at have en forestilling om hvilke datakilder, der har været relevante. Ifølge Andrew Abbot er det dog ikke muligt at undersøge alle sider af en case. Han mener, at det er nødvendigt på forhånd at have en forestilling om, hvilket genstandsfelt der skal undersøges. Hertil forklarer han også, at de studerede caseelementer ofte vil afspejle de værdier og normer, der eksisterer i samfundet (Antoft & Salomonsen, 2012).

Gennem de udførte interviews er der opnået forståelse for medarbejdernes egne erfaringer, vurderinger og oplevelser. Her kunne et observationsstudie have suppleret til at skabe yderligere forståelse af den specifikke kontekst, som medarbejderne arbejder i. Da undersøgelsen omhandler ensomhed, som er en subjektiv følelse, fandt vi ikke i første omgang et observationsstudie relevant. For undersøgelsen af medarbejderperspektivet er der dog sket en ændring i fokus, hvorfor observationer med fordel kunne have været anvendt som supplement til deres oplevelser. Dette da observationer kan give indblik i, hvordan medarbejderne arbejder med at støtte beboerne, og ikke blot hvordan de udtrykker at gøre det (Kvale, 1994). Dog var tidsrammen for observationsmuligheden begrænset i denne undersøgelse, og der er derfor ikke observeret yderligere end fra vores tre besøg i fælleshuset. På trods af dette har casen alligevel haft mulighed for at kunne forandre sig gennem forskningsprocessen, hvilket har ledt til en god og fyldestgørende forståelse af, hvordan de støtter beboerne.

Videnskabsteori

I denne undersøgelse arbejder vi med en videnskabsteoretisk forståelse, der tager afsæt i Gadammers filosofiske hermeneutik. Denne tilgang er valgt, da vores undersøgelse er baseret på vores forforståelser, og et ønske om at opnå indsigt og forståelse af subjektive oplevelser. Vi har dog gjort os overvejelser om, hvad andre tilgange kunne have bidraget med til besvarelsen af vores problemstilling. Da undersøgelsen omhandler subjektive oplevelser, og vores eksistentielle forståelse af ensomhed bygger på et fænomenologisk grundlag, kunne en ren fænomenologisk tilgang også have været anvendt. Dog er tankegangen i fænomenologien baseret på fænomenet, som det fremtræder for individet, og forskeren skal

derfor forholde sig objektivt til den virkelighed, der beskrives. Da vi fra begyndelsen bevidst har anvendt vores forforståelser, teori og andre undersøgelser, forholder vi os derfor ikke neutrale til deres udtrykte virkelighed. Endvidere har vi fortolket det sagte og anvendt en teoretisk referenceramme til at udvide vores horisonter (Andersen & Koch, 2015; Juul, 2012). Herudover har vi på forhånd dannet rammen for interviewet gennem brug af semi-strukturerede interviewguides, og bedt informanterne uddybe emner, som vi fandt relevante for undersøgelsen. Grundet disse overvejelser mener vi, at den filosofiske hermeneutik er den rigtige for undersøgelsen, hvorfor den fænomenologiske tilgang i stedet er anvendt som inspiration under indsamlingen af empiri.

En anden overvejelse vi har gjort os, bygger på den filosofiske hermeneutiks ontologi. Da der ikke findes én endegyldig sandhed, kan det være vanskeligt at vide, om det vi tolker, er det rigtige. Dette ud fra en forståelse af, at forskere vil finde forskellige fortolkninger i samme meningsindhold. Dette vil sige at andre vil finde anderledes resultater end vores ud fra samme empiri (Juul, 2012).

Reliabilitet, validitet og generaliserbarhed

Dette underafsnit vil tage afsæt i Kvale & Brinkmanns forståelse af de tre begreber reliabilitet, validitet og generaliserbarhed. Vi vil diskutere undersøgelsens reliabilitet og validitet ud fra vores metodiske valg samt diskutere generaliserbarheden, herunder særligt den analytiske generaliserbarhed.

Reliabilitet og validitet

Reliabilitet omhandler troværdigheden af de fundne resultater, og bliver ifølge Kvale og Brinkmann ofte diskuteret i relation til spørgsmålet om, hvorvidt et resultat kan reproducere (Kvale & Brinkmann, 2015). Dette er særligt med udgangspunkt i, hvordan informanternes svar kan blive påvirket gennem ledende spørgsmål. Herudover omhandler tankegangen om reliabilitet også, om forskellige forskere vil kunne opnå forskellige svar, hvilket vi ikke finder nødvendigt at diskutere, grundet vores tidligere diskussion af videnskabsteori (Kvale & Brinkmann, 2015). Vi er af den opfattelse, at vi ikke bevidst benytter ledende spørgsmål. Dog kan graden af reliabilitet alligevel diskuteres, da vi i interviewsituationen kun søger en uddybning af, hvad vi finder relevant. Hertil er vores spørgsmål dannet ud fra teoretisk viden, hvilket bidrager til et forudbestemt fokus. Konsekvenserne heraf kan derfor være, at informanterne har svaret ud fra deres formodninger om, hvad vi ønskede at

høre, frem for deres egne forståelser. For at undgå dette, stillede vi dog under interviewene åbne- og opfølgende spørgsmål. Ved at gøre dette, mener vi, at problematikken om ledende spørgsmål, er blevet undgået (Kvale & Brinkmann, 2015).

Herudover kan troværdigheden af de fundne resultater diskuteres i forhold til valget af informanter. Særligt omkring beboernes udvælgelse, kan der være problematikker. Da vi primært har interviewet beboere, der selv var opsøgende i fælleshuset, kan det diskuteres, hvorvidt deres oplevelser også afspejler de andre beboeres ensomhedsoplevelser. Det kan formodes, at beboerne der ikke har benyttet fælleshuset, og som er mere isolerede, i højere omfang oplever ensomhed. Ud fra den selvvaluerede ensomhed, giver tre ud af fire beboere dog udtryk for at opleve ensomhed, hvilket vi betragter som et reelt billede blandt målgruppen. Dermed finder vi stadig vores analytiske fund troværdige. Idet vi var interesserede i at belyse beboernes subjektive oplevelser, giver deres udtalelser stadig et generelt indtryk af, hvordan beboere på botilbud oplever ensomhed, hvilket bliver uddybet nedenfor i diskussionen om generaliserbarhed.

Når der i undersøgelsen diskuteres validitet, er der tale om gennemsigthed. I forskning vurderes validitet ofte ud fra sandhed og gyldighed. Da vi arbejder ud fra en videnskabsteoretisk forståelse af, at der ikke findes én gyldig sandhed, betragtes validitet derfor ud fra begrebet gennemsigthed. Kvale og Brinkmann udtrykker om validitet, at den kan defineres ved at stille spørgsmål til, om forskerens metode undersøger det, den har til formål. Herudover at skabe åbenhed omkring undersøgelsens processer (Kvale & Brinkmann, 2015). Vi har derfor løbende argumenteret og begrundet vores valg og fravalg, samt været åbne omkring brugen af fortolkninger. Hertil har vi gennem vores abduktive tilgang løbende tilpasset teori m.m., for at sikre besvarelse af undersøgelsens problemstilling. Da vi gennem undersøgelsen har bestræbt os på at synliggøre og begrunde vores valg af blandt andet design, metode og etik, har vi derfor skabt gennemsigthed.

Generaliserbarhed

Når reliabiliteten og validiteten er klarlagt, kan undersøgelsens generaliserbarhed diskuteres (Kvale & Brinkmann, 2015). Begrebet har tradition i de positivistiske værdier, hvor det blev brugt til at producere lovmæssigheder, der kunne generaliseres universelt og være gældende for alle mennesker. Derfor har kvalitative studier ofte været kritiseret for, at der i interviews er for få subjekter til at generalisere resultatet (Kvale & Brinkmann, 2015). Dog bliver begrebet også ifølge Robert E. Stake anvendt i relation til casestudier, hvor der kan

være tale om *analytisk generaliserbarhed* (Kvale & Brinkmann, 2015). Denne omhandler, hvorvidt undersøgelsens resultater kan overføres til andre kontekster og situationer. Det handler ikke om, at selve interviewet kan generaliseres, men derimod den viden der produceres gennem teoretiske argumenter. For at opnå analytisk generaliserbarhed kan forskeren derfor sammenligne sine resultater med andre eksisterende undersøgelser. Her kan forskeren gennem en sammenligning af ligheder og forskelle bedømme, om de fundne resultater kan være vejledende for, hvad der kan ske i en anden situation (Kvale & Brinkmann, 2015).

Da undersøgelsen tager afsæt i beboernes subjektive oplevelser af ensomhed, er det vigtigt at understrege, at netop disse oplevelser er unikke, og derfor aldrig rigtigt vil kunne forstås af andre (Sønderby, 2013). Derfor kan disse oplevelser ikke overføres direkte på andre beboere på botilbud. Dog viser teori og undersøgelser, at ensomhed, stigmatisering, isolation samt udfordringer ved relationsdannelse er problematikker for personer med psykiske problemstillinger, som bor på botilbud. Herudover viser undersøgelser, at medarbejdere på botilbud kan finde det vanskeligt at give beboerne den nødvendige støtte og omsorg i hverdagen. Der findes derfor flere ligheder blandt vores resultater i både beboer- og medarbejderperspektivet, hvorfor vi finder vores undersøgelse analytisk generaliserbar. Vi er derfor af den holdning, at vores resultater i et vist omfang vil kunne overføres til andre lignende kontekster.

Kapitel 4: Analyse

Dette kapitel starter med en præsentation af informanterne. Herefter bliver analysen delt i første- og anden del, idet vores problemstilling indeholder to perspektiver. Første del af analysen omhandler beboernes subjektive forståelser af ensomhed, mens anden del tager udgangspunkt i, hvordan medarbejderne mener, at de støtter beboerne til en meningsfuld hverdag. I analysen bliver der gjort brug af citater fra både beboere og medarbejdere. Citaterne er ikke redigerede, og er derfor udtryk for deres sandheder. De anvendes for at danne et billede af informanterne samt opnå indblik i deres oplevelser. Ved brug af citater i analysen bliver der henvist til linjetal i transskriptionerne.

Præsentation af informanter

Afsnittet giver en kort præsentation af informanterne, som kan ses i de to tabeller nedenfor. I beboertabellen gives et indblik i deres dagligdag på Elvirashøj. I tabellen for medarbejderne dannes et overblik over deres ansættelse på Elvirashøj samt samlede erfaring med målgruppen.

Beboere

Bo	Bos hverdag foregår primært i lejligheden, hvor han bor med sin kat og imaginære kæreste. Her har han faste rutiner i form af morgenbad og computerspil. Han er ikke en del af den faste madordning, men spiser sommetider med. Han har boet på Elvirashøj i tre år.
Bodil	Bodils hverdag foregår primært i hendes lejlighed, hvor hun på grund af sin sygdom ofte isolerer sig. Hun nyder byture og tager alene ind til byen tre gange om ugen. Bodil er en del af madordningen, og deltager i alle fællesmåltider. Hun har boet på Elvirashøj i et halvt år.
Bente	Bentes hverdag foregår både i fælleshuset og lejligheden. Hun foretrækker at være alene, men henvender sig ofte til medarbejderne for at få social kontakt. I løbet af dagen ser Bente fjernsyn og kigger på sin Ipad. Hun er en del af madordningen og deltager i alle måltider. Hun har boet på Elvirashøj i to år.
Bertram	Bertrams hverdag foregår både i fælleshuset og lejligheden. I fælleshuset deltager han i de fælles måltider og opholder sig i den lille tv-stue, hvor han dagligt ser film og serier med en anden beboer. I sin lejlighed ser han film og nyder at være alene. Har boet på Elvirashøj i toogethalvt år.

Medarbejdere

Majbrit	Har været ansat på Elvirashøj i halvandet år, og har 12 års erfaring i socialpsykiatrien med samme målgruppe.
Mira	Har været ansat på Elvirashøj i halvandet år, og har 18 års erfaring i socialpsykiatrien med samme målgruppe.

Mona	Har været ansat på Elvirashøj i halvandet år, og har 15 års erfaring inden for psykiatrien.
------	---

Første analysedel

Første del af analysen indeholder tre underafsnit. I undersøgelsen anskuer vi kronisk ensomhed ud fra den eksistentielle forståelse samt Robert Weiss' definition af social isolation, hvor det centrale er individets subjektive oplevelser. Vi foretager derfor først en personcentreret analyse, hvor beboernes udtalelser bliver adskilt for at gå i dybden og skabe en forståelse af deres subjektive oplevelser af ensomhed (Thagaard, 2004). Dette opsummeres med en tværgående sammenfatning. Når beboernes oplevelser er blevet beskrevet, vil vi efterfølgende foretage to tværgående analyser omhandlende relationer og stigma. Sidst i analysedelen vil disse to afsnit blive sammenfattet.

Subjektive oplevelser af ensomhed

Bo: Den psykiske ensomhed

Bo placerer sig på fem i selv vurderet ensomhed. Han har vanskeligt ved at sætte ord på, hvorfor han vælger denne placering, og forklarer at det er halvvejs til 10, men understreger at han ikke længere oplever ensomhed. For Bo findes der to former for ensomhed, der beskrives som "den almindelige" og "den psykiske". Han definerer de to former således:

Psykisk ensomhed: *"Psykisk ensomhed er, man kan ikke holde af noget, det rammer mange, det rammer rigtig mange, de kan ikke holde af nogen, de kan ikke engang holde af sig selv, men det skal man jo, når man skal ud af det (...) hvis man ikke holder af sig selv, og holder af andre mennesker, så må man bare tage sit eget liv, der er ikke andre veje"*

(Bo, linje 401-405)

Almindelig ensomhed: *"Man kan ingenting, når man er syg, når man er ensom, så kan man ingenting med sig selv, man sidder i sin stille stol og kigger rundt, og der er ingen mennesker, der er ikke noget, man kan diskutere med, man kan skændes med, man kan have det sjovt med (...) det er en den ensomhed [...] Den almindelige ensomhed, hvor man er helt alene i verden"* (Bo, linje 433-437)

Bo fortæller, at han tidligere har kæmpet med den psykiske ensomhed, men beskriver oplevelser fra begge former. Dengang oplevede han ensomheden hver dag, og han ringede derfor konstant rundt for at høre, om nogen ville tale med ham. Bo beskriver, at han på daværende tidspunkt tog stoffer og drak alkohol, og flere gange var tæt på at dø på grund af den psykiske ensomhed. Han beskriver et afsavn i at holde af sig selv og andre, når den psykiske ensomhed opleves, og at mange tager sit eget liv - heriblandt 117 af Bos venner. Bo forbinder derfor ensomhed med døden og noget negativt. Han begrundet det blandt andet ud fra følgende:

“Hvis man er meget ensom, så vil man hellere dø. Der er gamle mennesker, som ikke kan holde deres ensomhed ud, fordi de ikke har nogen at snakke med, det sker over det hele i Danmark. I gamle dage gik jeg på plejehjem, hvor jeg snakkede med nogle ældre damer, men så er de døde, og så blev jeg ked af, at de døde” (Bo, linje 515-519)

Bo udtrykker ikke at have oplevet ensomhed siden 2011, hvor en præst hjalp ham til at tro på sig selv, og at han kunne komme ud af den psykiske ensomhed. Selvom Bo ikke længe selv oplever ensomhed, har han dog en oplevelse af, at de andre beboere på Elvirashøj gør. Han forklarer, at han taler med de andre beboere samt bruger sit gode humør til at afhjælpe deres oplevelser.

“Jeg snakker med folk i dag om ensomhed, men det er ikke fordi, de snakker til mig, det er mere mig, der snakker til dem (...) når jeg forsøger at hjælpe dem” (Bo, linje 493-494)

Når Bo forsøger at hjælpe de andre beboere, fortæller han dem, at han har forståelse for deres stemmer i hovedet, og at de skal have dem ud. Han beskriver vigtigheden af at fortælle om dette, da han tidligere selv havde dæmoner i hovedet, der gentagne gange fik ham til at smide fjernsyn ud fra tredje sal, hvorefter politiet måtte indlægge ham. Det er ifølge Bo derfor vigtigt at få sine tanker ud i verden i stedet for at bære rundt på dem alene.

Bodil: Den ekstreme ensomhed

Bodil placerer sig på 10 i selvvrurderet ensomhed, hvilket er det højeste tal, der kan vælges. Hun forklarer sit valg ud fra følgende:

“Jamen, så sætter jeg det her, fordi jeg er jo i bund og grund meget ensom, men det er mig selv, jeg er selv skyld i det altså” (Bodil, linje 227-228)

Bodil fortæller, at hendes ensomhed er konstant og ekstrem, og at hun derfor på alle tider af døgnet vil placere sig på 10. Dog fortæller hun også, at følelsen af ensomhed primært opleves, når hun er alene, og er i tvivl om hvorvidt hun oplever den i selskab med andre. Ensomheden bliver oftest mindre, når hun besøger sin mor, da hun får mere energi herefter. Bodil fortæller, at hun har en formodning om, at både medarbejdere og hendes mor kender til hendes ensomhed, men har dog ikke nævnt det for dem. Selvom følelsen af ensomhed mindskes i selskab med andre, forklarer Bodil, at hun alligevel har en tendens til at isolere sig i lejligheden. Hun kommer primært kun i fælleshuset, når hun deltager i de fastlagte måltider. Grundet denne isolation i lejligheden mener Bodil, at ensomheden er selvforskyldt. For at komme ud af ensomheden fortæller hun, at hun selv må rejse sig og foretage sig noget. Hun mener derfor ikke, at medarbejderne kan hjælpe hende.

“Nej det tror jeg ikke, for jeg føler mig presset, hvis de kommer (...) og siger, nu skal du, har du ikke lyst til at, nu skal du ditten og datten, og så føler jeg mig presset, så det vil være bedre, hvis jeg selv rejste mig og sagde, nu kunne jeg godt tænke mig et eller andet, men det er så bare det, jeg ikke har været god til” (Bodil, linje 262-265)

Som strategi mod ensomhed tager Bodil alene ind til byen et par gange om ugen, hvor hun bruger tid på at kigge på andre mennesker og forretninger. Bodil fortæller, at ensomheden handler om at mangle nogen at kommunikere og være sammen med, og at hun kan mærke ensomheden mentalt i form af tanker, der går igen. Hertil opfatter hun generelt ikke ensomhed som noget negativt, men at det på hendes niveau bliver det, da den er ekstrem.

Bodil udtrykker, at hun har fået det bedre, efter hun er flyttet til Elvirashøj. Dette skyldes til dels medarbejderne, men særligt beliggenheden og muligheden for at tage ind til byen, hvilket hun ofte gør brug af. Bodil oplever ikke de andre beboere som værende ensomme og begrundet det med, at hun ikke kender dem særlig godt.

Bente: De pinefulde tanker

Bente placerer sig på fem i selvvurderet ensomhed. Hun beskriver, at hun oplever ensomhed hver dag, og senest i morges hvor hun lå i sin seng med en masse tanker. Måden hvorpå Bente håndterede ensomheden, var ved at henvende sig til medarbejderne for at få hjælp

til at ordne indkøb. Hun forstår ordet ensomhed, som det at være alene med uønskede tanker, og kan også føle sig ensom, når hun er i selskab med andre. Om sine oplevelser fortæller hun:

“Det er fordi, man føler sig jo altid lidt ensom, det kan man jo ikke undgå [...] Det er hver dag [...] Det har noget at gøre med, at jeg kun har mine egne tanker, og de er meget pinefulde” (Bente, linje 134-138)

Bente har en ide om, at de andre beboere også oplever ensomhed, men har aldrig talt med dem om det. Hun har heller ikke talt med medarbejderne om sine oplevelser, da hun mener, at det er hende selv, der skal arbejde med at komme ud af ensomheden. Hertil mener Bente, at hun bør henvende sig oftere til medarbejderne. Bente foretrækker at være alene, men fortæller at hun opsøger medarbejderne en gang i timen, hvor hun laver fis.

“Og så laver jeg fis. Slår dem bagi og sådan nogle ting, og får at vide det er sexchikane. Har I børn?” (Bente, linje 243-244)

Bente fortæller, at hun bliver ked af det, når ensomheden rammer hende, men at hun fortsætter med at lave fis for at aflede tankerne. Dog oplever Bente ikke altid ensomhed som værende en dårlig ting, da hun har sine mestringsstrategier, der hjælper hende. Endvidere giver hun udtryk for, at følelsen af ensomhed er mindsket, efter hun er flyttet til Elvirashøj. Dette skyldes blandt andet, at hun har bedre kontakt til medarbejderne end på sit tidligere bosted.

Bertram: Behov for sociale relationer

Bertram placerer sig på nul i selvvurderet ensomhed. Han fortæller, at han aldrig oplever ensomhed, og heller aldrig har gjort det. Han forklarer det med, at han har et netværk samt medarbejderne på Elvirashøj og tilføjer, at han nok havde følt sig forholdsvis ensom, hvis han ikke havde sit netværk uden for botilbuddet. Bertram fortæller, at han godt kan lide at være alene og til tider isolerer sig, men ikke forbinder det med at være ensom.

“Nogle gange har jeg behov for bare at være mig selv (suk) [...] Så en gang imellem har jeg brug for at være alene, men jeg er på INGEN måde ensom af den grund, jeg har mit

netværk, personalet er der, hvis man har brug for dem, en gang imellem hygger vi os sammen, så, men på ingen måde ensom” (Bertram, linje 217-222)

Bertram understreger flere gange, at han ikke oplever ensomhed, og tvivler senere på hans beslutning om at tale med os. Dog ønsker han at fortsætte interviewet. Bertram fortæller herefter, at han heller ikke har indtryk af, at andre beboere på Elvirashøj oplever ensomhed. Han beskriver ensomhed som værende:

“Jamen, man savner nogen at have, være sammen, men man har det ikke (...) det var sådan man definerer ensomhed groft, kort fortalt” (Bertram, linje 252-253)

Bertram gør det efterfølgende klart, at han opfatter ensomhed som en negativ ting. Dette begrundes han ud fra et uønsket afsavn og manglende kontakt til andre.

Sammenfatning

Ud fra Bodil og Bentes subjektive oplevelser er der tale om kronisk ensomhed, da følelsen er længerevarende og konstant til stede. Bos beskrivelser af sine tidligere oplevelser omhandler også den kroniske ensomhed, der i hans tilfælde har ført til destruktiv adfærd i form af misbrug (Jacobsen, 2015). Dog fortæller han, at han ikke længere oplever ensomhed i dag, hvilket også er tilfældet for Bertram. Hvor tre af beboerne fortæller om oplevelser med ensomhed, er Bertram den eneste, der efter eget udsagn, aldrig har oplevet dette. Hverken Bodil eller Bente har talt med nogen om deres oplevelser, men Bodil tror, at medarbejderne har kendskab til hendes problematik. Begge er dog enige om, at det er deres eget ansvar at bryde ensomheden. Endvidere oplever både Bodil og Bente ensomhed som et livsvilkår. De mener begge, at ensomhed er en naturlig del af livet, men som kronisk tilstand får negative konsekvenser. For og Bo og Bertram er ensomhed altid forbundet med noget negativt. Bo forbinder ensomhed med de 117 venner, han fortæller at have mistet, mens Bertram mener, at ensomheden er negativ grundet ufrivillig mangel på relationer.

Bo og Bente har indtryk af, at andre beboere oplever ensomhed, hvorimod Bodil og Bertram ikke er af denne opfattelse. Dog er der forskel i deres begrundelser herom. Bodil tror ikke, at de andre oplever ensomhed, men mener ikke, at hun kender dem godt nok til at vide det, da hun kun har boet på Elvirashøj i et halvt år. Bertram derimod har blot ikke indtryk af, at andre beboere oplever ensomhed. Alle fire beboere fortæller, at de tilbringer meget tid i deres lejligheder, og godt kan lide at være alene. Bertram og Bente forbinder

ikke ensomhed med at være alene, hvorimod Bodil og Bo gør. Alle fire beboere er dog enige om, at gode relationer og samvær med andre er vigtigt, når der skal undgås ensomhedsfølelser.

Relationer

I ovenstående analyse om beboernes subjektive oplevelser af ensomhed beskriver de alle ensomhed som manglende social kontakt. For at opnå indsigt i hvorvidt beboernes sociale behov er opfyldt, anvender vi Allardts behovsteori. Vi ønsker at belyse, hvor beboerne særligt oplever afsavn, og hvordan dette påvirker deres oplevelse af ensomhed. Ifølge teorien kan relationer have betydning for individets trivsel, hvorfor vi finder det relevant at anvende denne. Relationer vil omfatte familie, venner og andre beboere på Elvirashøj, medarbejdere samt kærester.

Familiefællesskab

Allardts formulerede behov om *at elske* kan inddeles i tre forskellige komponenter - Et lokalsamfundsfællesskab, et familiefællesskab og venskabsrelationer. Vi vil først fokusere på familiefællesskaber.

Alle fire beboere beskriver, at de har en god relation til dele af deres familier. De har alle kontakt til deres forældre, mens kun Bente og Bertram taler med deres søskende. Bodil og Bo har begge søskende, som de ikke har kontakt til. Der er derfor enighed blandt dem alle om, at forældrene er deres vigtigste relation. Bo, Bodil og Bente fortæller, at de taler med en af deres forældre dagligt. For Bos vedkommende taler han med sin mor en gang om dagen, og sin far tre gange dagligt. Han giver udtryk for, at han sommetider ønsker mere kontakt til familien. I Bentes tilfælde skyldes den daglige kontakt et dødsfald i familien. Forinden måtte hun kun ringe til sin mor hver anden dag, da moren ikke kunne rumme mere. For Bertram er kontakten til familien ikke nær så hyppig, men han mener, at den finder sted i passende omfang. Måden alle fire beboere har kontakt til deres familier på er primært telefonisk. For Bodil og Bente er der fysisk kontakt til familien ca. hver fjortende dag, mens det er uvist, hvor ofte Bertram ser sin familie. Bo fortæller, at han ikke længere får besøg af sine forældre grundet deres dårlige helbred. Han fortæller, at han omvendt heller ikke besøger dem, da han ikke kan forlade sin kat. Vi kan ud fra alle fire beboeres fortællinger tolke et behov for nære familierelationer, der kan bidrage til trivsel og afhjælpe oplevelser af ensomhed. De fortæller følgende:

“Nu er det ikke for at sige noget, pudse min glorie, men jeg mener, at familie er noget af det vigtigste, man har, så det er den relation, den skal man pleje” (Bertram, linje 163-164)

“Min mor er så glad for, at de er omkring mig. Min far er jo lige død, så derfor har jeg det ikke så godt” (Bente, linje 63-64)

“Min far bliver 78 her i år, og nogle gange bliver han ret hårdt ramt af kræft, og han er vel ramt fem gange af kræft, og han har overlevet hver gang [...] Sidst der var der heldigvis ikke noget, så vi slap med skrækken” (Bo, linje 307-311)

Ud fra ovenstående eksempler er der tale om kærlighedsrelationer i familiefællesskabet (Allardt, 1975). I forbindelse med at mindske oplevelsen af ensomhed er det tydeligt, at alle beboerne har et behov for denne relation, idet de elsker og viser omtanke for familien. Ud fra Bos fortællinger er der en omsorg, bekymring og forståelse for sine forældres situationer, og hvorfor de ikke besøger ham. Endvidere fortæller Bo, at han samler magasiner til sin mor, som en kammerat afleverer for ham. Denne handling kan blive tolket som en måde, hvor der skabes en form for fysisk forbindelse mellem Bo og sin mor, da de ellers kun har telefonisk kontakt. Ud fra Bentes citat tolkes en gensidig kærlighed, idet hendes mor også udviser omsorg for hende. Dette er både i form af tryghed ved, at Bente har medarbejderne omkring sig, samt at Bente får lov til at ringe til moren dagligt i en svær tid, selv om moren ikke kan rumme det (Allardt, 1975). Både Bertram og Bodil udtrykker, at familierelationen skal plejes, og Bodil fortæller, at hendes mor er hendes et og alt.

Da alle fire beboere udtrykker at have en nær relation til forældre, men ikke til søskende, kan der opstå et afsavn i behov til andre familiemedlemmer, hvilket kan resultere i, at behovet for familiefællesskaber ikke bliver tilfredsstillet fuldt ud samt medføre en følelse af ensomhed (Allardt, 1975).

Venskabsrelationer

Både Bodil og Bente beskriver, at de ingen venner har, men godt kunne tænke sig nogle. Bodil fortæller, at hun ønsker to - tre tætte venner, som hun kan stole på, have fælles interesser med, og hvor der er kemi. Dog fortæller Bodil, at hun tidligere har forsøgt at skabe en venskabsrelation til en anden beboer på Elvirashøj.

“Ja, jeg lavede lidt indimellem med en [...] Vi tog ind til byen en gang, men (...) jeg synes, hun snakkede lidt for meget, så jeg trak mig lidt fra hende. Hun snakker ufatteligt meget”
(Bodil, linje 283-290)

Ud fra Bodils udtalelse betragter vi en gensidig manglende forståelse for individuelle forskelligheder, hvilket ifølge Allardt kan være hæmmende for at opnå en positiv relation. For at opnå en sådan relation kræver det, at der over længere tid kan dannes en sproglig forståelse, der kan føre til en fælles virkelighedsopfattelse, hvorved venskabet opbygges (Allardt, 1975). Hverken Bodil eller den anden beboer har udvist overskud for hinandens forskelligheder, hvilket over tid vil kunne danne grundlag for et venskab. Hertil kan forståelsen af hinandens forskelligheder også blive vanskelig, idet de begge har skizofreni, der gør det svært at forstå, kommunikere og rumme andre personer (Psykiatrifonden, 2017). Herudover kan Bodils ønske om ture ned til byen blive betragtet som en del af behovet *at være*, da hun ofte bruger byture som strategi for at undgå ensomhed. Når hun tager ned i byen for at kigge på mennesker og forretninger, viser det derfor, at hun har et afsavn af relationer der ikke nødvendigvis er nære venskabsrelationer, men i forhold til at have et tilhørsforhold til et lokalt fællesskab (Allardt, 1975).

Bente fortæller også, at hun har et ønske om at danne venskabsrelationer til de andre beboere, hvor de kan drikke kaffe og tale sammen. Her er derfor fra både Bodil og Bente et udtalt afsavn af nære relationer, hvor de kan blive forstået og dele sine tanker og oplevelser med andre (Allardt, 1975). For Bo og Bertrams vedkommende udtaler de begge at have tre - fire venner uden for botilbuddet samt venskaber med andre beboere. Dog udtrykker de forskellighed, i forhold til hvorvidt deres venner tilfredsstiller behovet i relationen. Bo fortæller:

“Men venner, bare det man har tre – fire stykker, men én det skulle være nok (...) hvis man har én ven, en god ven, så betyder det en hel masse [...] En man kan stole på, og det kan man ikke på de venner, jeg har” (Bo, linje 236-240)

Bo beskriver, at årsagen til at han ikke kan stole på sine venner er, at de vil låne penge af ham. Han fortæller, at han bliver ked af det, når de spørger efter penge, da de alle får pension og har samme økonomiske rådighedsbeløb. Ifølge Allardt har kærlighedsfulde relationer, hvor der eksisterer gensidig bekymring for hinanden, intet med materielle goder at gøre (Allardt, 1975). Når Bo reagerer på denne måde, er det ud fra en oplevelse af, at hans

venner ikke har forståelse for hans situation, da han selv har behov for pengene. Bo lider derfor afsavn i forhold til at have meningsfulde venskabsrelationer, fordi han har en oplevelse af, at han mangler en rigtig ven, han kan stole på, og som ikke vil låne penge af ham. Ud fra Bos oplevelse er der derved ikke tale om gensidig bekymring, som bør være tilstede for at trives i relationen (Allardt, 1975).

Bertram fortæller ligesom Bo, at der også er økonomi indblandet i hans venskabsrelationer.

“Jamen, jeg skal mødes med en kammerat dernede, og vi finder et sted, vi kan få noget at spise. Han er på røven, så det er mig, der giver (griner)” (Bertram, linje 53-56)

Bertram fortæller herefter, at det ikke er et problem for ham at betale, når hans ven ingen penge har, da det er vilkåret for samvær. Der er dermed ikke et udtalt afsavn i hans venskabsrelationer (Allardt, 1975). Denne betragtning om tilfredsstillende relationer er åben for fortolkning. Forklaringen kan skyldes måden han betragter ensomhed på. Dette ud fra den sociale isolation, hvor individet ikke oplever ensomhed, hvis vedkommende har et netværk (Griffin, 2010). Dette afspejles i hans beskrivelser af egne venskabsrelationer, da han fortæller, at han formodentligt ville være ensom uden dem. Derudover kan Bertrams forståelse af tilfredsstillende relationer også skyldes, at hans behov for venner opfyldes ved, at de fysisk mødes. Dette kommer til udtryk i hans fortælling om hans venskab med en anden beboer på Elvirashøj. Her fortæller han, at de dagligt ser film sammen men ikke fører samtaler, idet der ikke er behov for det. Bertram fortæller, at han heller ikke ønsker at dele problematikker og svære ting med sine venner, da han har en psykolog, han kan benytte til dette, såfremt han finder det nødvendigt. For Bertrams venskaber er der generelt tale om overfladiske relationer, idet en andens fysiske tilstedeværelse er det vigtigste for ham (Goffman, 1959). Dermed kan fysisk tilstedeværelse fra andre være nok til, at Bertram ikke oplever ensomhed.

Relationer til medarbejderne

Alle fire beboere udtrykker en glæde ved medarbejderne. Bertram, Bo og Bente fortæller, at de altid kan betro sig til medarbejderne, hvis de finder det nødvendigt. Dog er der ingen af dem, der udtrykker at have behov for dette. Bertram fortæller, at han sommetider taler med medarbejderne og ser tv i fællesstuen om fredagen, men ikke har et behov for yderli-

gere kontakt til dem. Dog udtrykker han, at det er frustrerende, når de går hjem om aftenen, og når de ofte er optagede af noget andet.

“Altså jeg spørger en gang imellem, om vi skal se en film, men de er så bookede, at der næsten ikke er plads til det” (Bertram, linje 189-190)

Hertil fortæller Bertram, at medarbejderne ofte er underbemande, og altid har travlt. Bo er af samme opfattelse i forhold til behovet for kontakt til medarbejderne, idet han ikke mener, at have brug for mere. Han fortæller, at han oftest taler med de studerende, som er i praktik på Elvirashøj, og ikke har meget kontakt til de faste medarbejdere. Når han hvert halve år skal til lægen, nyder han følgeskabet og samtalerne med de studerende. Han omtaler disse ture som hyggelige luksusture. Endvidere fortæller han, at han altid køber bolcher til medarbejderne, og at de alle kan lide ham, hvilket han tillægger stor betydning. Bente fortæller, at hun betror sig til sin kontaktperson, men har dog ikke fortalt om sin ensomhed. Hun fortæller, at hun opsøger medarbejderne en gang i timen for at lave fis, da hun har behov for at få afledt sine tanker, og bruger dette som en mestringsstrategi for at undgå at være alene. Bente benytter muligvis drillerierne som kontaktform til medarbejderne i stedet for at tale om sine pinefulde tanker. Hun møder dem med paraderne oppe, ved ikke at tillade dem adgang til hendes *backstage*. Idet Bente vælger at møde medarbejderne med *frontstage*, kan det betyde, at hun har udfordringer ved at indgå i relationer (Goffman, 1959). Manglen på meningsfulde relationer kan ifølge Allardt medføre mistrivsel som fx ensomhed (Allardt, 1975). Ud fra ovenstående betragtninger oplever både Bo, Bente og Bertram et afsavn i forhold til kontakt til medarbejderne, selvom de ikke giver udtryk herom. Dette skyldes, at medarbejdernes travle hverdag bliver beskrevet som værende årsag til, at de ikke har mere kontakt. Vi kan derfor tolke, at beboernes behov for kontakt til medarbejderne ikke er tilfredsstillet (Allardt, 1975).

For Bodils vedkommende er der et udtalt ønske om mere kontakt til medarbejderne.

“Jeg kunne egentligt godt tænke mig at have mere kontakt til personalet, hvis (...) hvis det skete på mine præmisser (griner) altså det der med, det er fordi at mentalt, så er jeg vågen om eftermiddagen og om aftenen, og det er der, der er færrest personale”

(Bodil, linje 213-216)

Ønsket om mere kontakt kan ifølge Bodil ikke imødekommes, da den skal foregå på hendes præmisser. Hun fortæller, at kontakten skal bestå af ture til byen, hvilket skal ske om eftermiddagen og aftenen, hvor der ikke er nok medarbejdere på arbejde til at ledsage hende. Behovet for medarbejderkontakt er derfor heller ikke tilfredsstillet for Bodil (Allardt, 1975).

En at dele livet med

Et sidste afsavn i behovet *at elske*, der kommer til udtryk i beboernes fortællinger om ensomhed, er ønsket om en at dele livet med. Bodil og Bente beskriver, at de godt kunne tænke sig en kæreste. Om dette fortæller Bente:

“En man kunne snakke med om tingene og sådan nogle ting, og en at være sammen med og hygge sig med. Man skal selvfølgelig ikke være sammen med nogen hele tiden, for man skal jo også kunne være alene engang imellem. Sådan er det jo” (Bente, Linje 255-257)

Bodil fortæller om den samme længsel, idet hun ønsker en at tale og bo med. Dog mener hun, at hun ikke er parat til dette endnu, da der først skal ske nogle fysiske og psykiske ændringer. Her er igen et udtalt afsavn i relationer for Bodil og Bente (Allardt, 1975). Bo og Bertram udtrykker derimod ikke direkte afsavn på dette område. I Bos tilfælde skyldes det, at han allerede har en kæreste.

“Nej det har jeg ikke, jo, jo har en kæreste, men I kan ikke se hende (...) For hun er usynlig (griner)” (Bo, linje 189-191)

Bos imaginære kæreste har fulgt ham hele livet, og bor nu i hans lejlighed på Elvirashøj. Dog fik han først for alvor kontakt til hende under en indlæggelse nogle år tilbage. Vi betragter Bos kæreste ud fra forskellige tolkninger. På den ene side kan hun være et udtryk for afsavn i behovet *at elske*, hvor hun er et resultat af dyb ensomhed. Bo udtaler, at hans kæreste beskytter ham, og er den eneste han kan stole på, hvilket kan overføres på behovet for at indgå i relationer, hvor der eksisterer gensidig bekymring for hinanden (Allardt, 1975). Bo kan derfor have oplevet ensomhed og afsavn af omsorgsfulde relationer, hvorfor han har skabt sin imaginære kæreste. På den anden side kan hun være en del af hans psykiske lidelse. Personer med skizofreni har ofte problemstillinger som hallucinationer og forvrænget virkelighedsopfattelse, hvorfor hans imaginære kæreste kan være udtryk for dette

(Psykiatrifonden, 2017). Her kan hans forestilling om, at hun er virkelig, være medvirkende til at Bo ikke opfatter sig selv som værende ensom. Dette kan begrundes ud fra Bos fortællinger om, at han har en tilfredsstillende og kærlighedsfuld relation hende, selvom hun er usynlig. Ud fra Bos virkelighed kan en fantasikæreste derfor opfylde behovet for at elske. Ud fra Allardts teori kan Bos opbygning af hans egen verden være et udtryk for, at han oplever at være udstødt og mangler fællesskabsfølelser (Allardt, 1975). Dog kan der ud fra en objektiv iagttagelse ikke blive opnået tilfredsstillelse af behovet at elske. Ud fra de universelle behov oplever Bo derfor ikke tilfredsstillelse, idet han ikke er en del af et fællesskab, hvor der er gensidige kærlighedsrelationer (Allardt, 1975).

For Bertram er situationen en anden, da han ikke direkte udtrykker et behov for en kæreste.

“Nej, jeg er på antabus og medicin, og jeg har ikke lyst til at have en kæreste på de præmisser, det er noget, jeg har skudt helt ud i baghovedet [...] Man kan ikke dele en flaske rødvin en sen aften, gå i seng sammen eller noget som helst” (Bertram, linje 78-82)

Bertram fortæller, at han ikke har et ønske om at få en kæreste, da han betragter det som værende umuligt i hans situation. Dog kan vi gennem eksemplet udlede, at han tidligere har haft overvejelser herom, og at de stadig er tilstede i baghovedet. På den ene side har Bertram derfor et ønske om en relation i form af en kæreste, men på den anden side lader han sine psykiske problemstillinger blive styrende. Ifølge Allardt er seksuelle forhold ikke det samme som en kærlighedsfuld relation, hvor der er gensidig kærlighed og bekymring for hinanden (Allardt, 1975). Ud fra Bertrams beskrivelse af et parforhold er der dog snarere tale om fysiologiske behov end en beskrivelse af en kærlighedsfuld relation. Dette ud fra hans beskrivelse af, at forholdet skal indeholde sex og at kunne dele en flaske vin. Vi tolker her et mønster, i forhold til måden han også betragter venskabsrelationer som tilfredsstillende, hvis blot der er fysisk tilstedeværelse (Allardt, 1975).

En forestilling om det normale

Vi vil i dette underafsnit tage udgangspunkt i beboernes udtalelser om dem selv, og hvad de omtaler som “det normale liv”. Denne tværgående analyse vil tage afsæt i vores teoretiske forståelse af deres udsagn, hvorfor teori fra Goffman bliver anvendt. I de foregående afsnit kommer stigmatisering til udtryk, i måden hvorpå de identificerer sig med deres psykiske problemstillinger, omtaler hinanden samt indgår i relationer. Vi finder det rele-

vant at analysere dette, da vi mener, det kan have betydning for deres oplevelser af ensomhed.

Selvstigmatisering

For flere af beboerne oplever vi, at de identificerer sig med deres psykiske problemstillinger. Dette kommer blandt andet til udtryk, i måden hvorpå de præsenterer sig for os. Bente og Bertram fortæller som det første, at de er syge. Da vi beder Bertram fortælle om sig selv, siger han følgende:

“Jamen jeg er tidligere retspsykiatrisk patient og stadigvæk på medicin, jeg er dømt for et drabsforsøg og har siddet på sikringen og i Risskov” (Bertram, linje 4-6)

Bertram præsenterer sig herved som tidligere retspsykiatrisk patient, hvor hans historik med indlæggelser og behandlinger fremgår som en del af hans identitet. Det første Bodil fortæller, om sig selv er, at hun drømmer om at bo i egen lejlighed, men ikke finder dette muligt grundet fysiske og psykiske udfordringer. Kun Bo identificerer sig ikke umiddelbart med sin sygdom, da den for ham hører fortid til. Der bliver derfor tolket en selvstigmatisering hos Bodil, Bente og Bertram, hvor de opfatter sig selv som afvigende. Dette kan skyldes længere forløb i psykiatrien, da de har haft kontakt til systemet længe og boet på andre botilbud. Det kan formodes, at de gennem en årrække har haft en patientrolle, hvor de er blevet omtalt som personer med psykiske problemstillinger, og gennem tiden har påtaget samme identitetsopfattelse, som deres omgivelser. Der kan her være opstået en uoverensstemmelse mellem deres tilsyneladende og faktiske identitet (Goffman, 2009). Denne afvigelse kan også ses i andre eksempler, hvor de fortæller om afvigelser fra det normale liv, som påvirker måden, de indgår i relationer på.

Selvom Bo udtrykker, at sygdom hører fortiden til, kommer selvstigmatiseringen og afvigelsen som psykisk syg til udtryk, når han fortæller om relationen til sine søskende.

“Deres liv, det er ikke noget for mig [...] Mit liv, det er sådan, jeg er med psykisk syge, og deres liv, det er sådan noget almindelighed, det er ikke mig, i mit liv skal der ske noget, fx falde et fly ned i parken herude (griner) eller et eller andet, men så forskellige (...) men de har et almindeligt liv med børn, det har jeg ikke noget af” (Bo, linje 322-328)

Bos selvstigmatisering opstår, idet at han kategoriserer sig som tilhørende personer med psykiske lidelser. Han identificerer sig ikke med det almindelige liv, som hans søskende lever, da han ikke passer ind i livet med hus og børn. Dette kan være et udtryk for afsavn i behovet *at være*. En fortolkning kan være, at Bo ikke er i stand til at præstere de samme ting, som hører med til et almindeligt liv. Ved ikke at kunne leve op til samfundets idealer, får dette betydning for hans selvrealisering, der er forbundet med social status, og som kan være forklaring på en afstandtagen fra det almindelige liv og manglen på kontakt til sine søskende (Allardt, 1975). En anden fortolkning kan være, at Bo oplever at stå uden for samfundet, idet han opfatter sig selv som afvigende. Han indgår ikke i samfundets fællesskaber, og kategoriserer sig som psykisk syg. Bo kan opleve at blive mødt med negative holdninger i samfundet, hvilket kan være medvirkende til, at han ikke ønsker at identificere sig med det almindelige liv (Goffman, 2009; SFI, 2010). Endvidere kan der også være et afsavn i behovet *at have*, da Bo ikke har fået opfyldt de samme behov som sine søskende, herunder bolig, indkomst og børn (Allardt, 1975).

For de tre andre beboere kommer selvstigmatiseringen også til udtryk, i forhold til ønsket om en at dele livet med. For Bodil og Bente bliver der udtalt et ønske om en kæreste samt at skabe sin egen familie. Dette betragter de dog ikke som en mulighed, grundet deres psykiske udfordringer. Dermed opstår en identificering med omgivelsernes opfattelser, hvilket medfører udfordringer i forhold til at opnå det normale liv (Goffman, 2009). Som beskrevet i afsnittet *en at dele livet med* udtrykker Bertram, at han ikke ønsker en kæreste. For ham er den medicinske behandling samt antabussen årsagen til dette. Bertram ser grundet hans situation ikke mulighed for, at dele en flaske vin eller have sex, hvilket er hans beskrivelse af det normale parforhold. Bertrams selvstigmatisering bliver styrende, idet han tager afstand fra ønsker som dette.

Afstandtagen fra egen sygdom

For alle fire beboere udleder vi en selvstigmatisering. For Bo og Bertram er der dog også tale om en stigmatisering af de andre beboere, selvom de begge omtaler dem som deres venner. Dette kommer til udtryk i måden, de omtaler de andres behov for medarbejderkontakt, samt hvordan Bo fortæller om, at han hjælper de andre til at få det bedre. Bo og Bertram udtaler begge, at de ikke selv har behov for yderligere kontakt til medarbejderne, men beskriver at de andre beboere derimod har. Bo fortæller:

“Det er mere de andre borgere, der har brug for det, det er bare sådan, at sådan er det nu [...] Det kan man sådan set regne ud, så dårligt de har det jo” (Bo, linje 362-365)

Eksemplet viser, at Bo opfatter de andre beboere som syge med behov for medarbejdernes hjælp, hvorimod han ikke betragter sig selv således. Derfor fortæller han også, at han kan afhjælpe deres ensomhed. Dette gennem hans gode humør samt tilstedeværelsen af hans imaginære kæreste. Bo fortæller endvidere, at hans humør sommetider falder, og han derfor må isolere sig for at samle ny energi, da han altid skal være glad i mødet med andre, for at kunne hjælpe dem. På den ene side vælger Bo at møde beboerne med *frontstage*, da han altid ønsker at fremstå som glad. Han vælger derfor at isolere sig, når det gode humør ikke længere kan opretholdes (Goffman, 1959). På den anden side ønsker han ikke at være i rollen som syg, hvorfor han agerer hjælper for de andre beboere. Herved skaber han afstand mellem dem og ham, ved ikke at identificere sig selv med dem.

For Bertrams vedkommende kommer opfattelsen af de andre beboere til udtryk, når han fortæller, hvorfor han ikke selv ønsker mere kontakt til medarbejderne.

“Hvis man har brug for at snakke, det har ikke rigtigt været tilfældet for mig endnu, altså, og de hjælper beboerne så godt, de kan. Der er patienter på fløjen derovre, som har brug for dem, og der er de der. Det er så bare frustrerende, når de er gået”

(Bertram, linje 14-17)

Såvel som Bo, udtrykker Bertram også, at andre beboere har flere problematikker end ham selv, og derfor har større behov for kontakt og støtte fra medarbejderne. Desuden lægger Bertram igen vægt på, at han ikke har haft behov for at tale med medarbejderne, men ved at andre har. Bertram tager derfor afstand fra, at han har samme behov som de andre beboere. Ud fra dette tolker vi, at Bertram opfatter emnerne i interviewet som tabubelagte, og derfor ikke ønsker at blive associeret med disse. I stedet vælger han at projicere eget behov for kontakt og støtte over på de andre beboere og på denne måde tage afstand fra egen sygdom.

Sammenfatning

Blandt alle fire beboere findes ligheder og forskelle, i forhold til hvordan relationer påvirker deres trivsel og dermed oplevelserne af ensomhed. Fælles for dem er deres relationer til forældre, som de alle til dels opnår behovstilfredsstillelse gennem. Dog er der forskelle i

måden deres behov for venskabsrelationer kommer til udtryk. Alle fire fortæller, at venskaber er meningsfulde og kan mindske oplevelsen af ensomhed. Hverken Bodil eller Bente har venner, men ønsker sig begge dette. Bo og Bertram har derimod venner både på og uden for botilbuddet, men har forskellige opfattelser af, hvad en venskabsrelation skal indeholde, før den er tilfredsstillende. I relation til medarbejderne oplever vi, at alle fire beboere har et behov for yderligere kontakt, på trods af at kun Bodil udtaler dette. Ønsket om kontakt er dog forskelligt, da de ikke ønsker de samme aktiviteter. For de kærlighedsfulde relationer i form af kærester er der også kun et udtalt behov fra Bodil og Bente. Bo derimod har allerede en imaginær kæreste, mens Bertram ikke mener, at han kan have en kæreste grundet sine psykiske problemstillinger. Vi tolker her, at alle fire beboere har et afsavn i relationer, der kan betragtes som udtryk for ensomhed, selvom de ikke alle direkte udtaler dette. Alle fire beboere oplever derfor afsavn i behovene at elske og at være, da de mangler gensidige kærlighedsfulde relationer og tilhørsforhold i fællesskaber (Allardt, 1975).

For alle fire beboere opleves selvstigmatisering, idet de identificerer sig med deres psykiske problemstillinger. For Bente og Bertram kommer dette til udtryk i måden de præsenterer dem selv, mens det for Bodil sker gennem måden, hun omtaler egne ressourcer i forbindelse med ønsket om at flytte i egen lejlighed. Bo betragter sine problemstillinger som fortid, men kategoriserer sig som tilhørende gruppen af personer med psykiske lidelser. Gennem eksempler om sine søskendes liv, udtrykker Bo, at han oplever sig selv som værende afvigende fra det normale. Endvidere opstår selvstigmatisering for Bodil, Bente og Bertram i forbindelse med at have kærester. De angiver forskellige årsager til, at det ikke er en mulighed. Hvor det for Bente og Bodil handler om deres psykiske livssituationer, handler det for Bertram om, at hans medicin ikke gør det muligt at indgå i, hvad han betegner som et normalt parforhold. Alle fire beboere beskriver derfor forestillinger om det normale liv. Herudover tolker vi, at Bo og Bertram stigmatiserer de andre beboere på Elvirashøj. Dette ud fra deres behov for at lægge afstand til de andre beboere. De ønsker ikke at blive identificeret med dem, og mener at de andre har mere behov for kontakt og støtte fra medarbejderne end dem selv. Der kan derfor opstå ensomhed i afsavnet og længslen efter at passe ind, og ikke at have de samme levevilkår som eksempelvis søskende og andre i samfundet. Hertil kan afstandtagen fra andre beboere bidrage til en følelse af at høre til det normale, hvorved de kan opleve mindre afvigelse. Både relationer og stigmatisering har derfor betydning for beboernes oplevelser med ensomhed.

Anden analysedel

Anden analysedel vil omfatte tre tværgående analyser ud fra et medarbejderperspektiv. De tre underafsnit omhandler medarbejdernes oplevelser af beboernes ensomhed, aktiviteter og arbejdsforhold, der skal bidrage til en forståelse af, hvordan medarbejderne støtter beboerne i at opnå en meningsfuld hverdag. I analysen anvender vi blandt andet Järvinen og Mik-Meyers begreb, uddybet i kapitel 1, om de institutionelle identiteter, hvor ekspert- og facilitatorrollen bliver brugt til at belyse medarbejdernes tilgang til arbejdet og beboerne. Ekspertrollen repræsenterer den professionelle rolle i det tidligere institutionsarbejde, hvor der blev truffet beslutninger uden borgerens inddragelse. Facilitatorrollen er med udgangspunkt i det moderne samfunds professionelle, hvor de gennem en funktion som rollemodel skal guide og støtte til borgerens selvbestemmelse og selvudvikling (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Endvidere benytter vi et perspektiv fra Janne Hedegaard Hansen på baggrund af forskning, til at belyse hvordan medarbejdernes socialpædagogiske traditioner og faglige forståelser kommer til udtryk. Hun beskriver to dominerende diskurser inden for socialpædagogikken - en sårbarheds- og ressourcediskurs. I begge diskurser er relationsarbejdet med borgeren centralt, men hvor sårbarhedsdiskursen handler om at beskytte borgeren fra krav og pligter, handler ressourcediskursen om at genfinde og styrke ressourcer, som medarbejderne antager, at borgeren har (Hedegaard Hansen, 2008). Analysedelen vil blive afsluttet med en sammenfatning.

Opfattelser af beboernes ensomhed

Da undersøgelsen omhandler fænomenet ensomhed, belyser vi medarbejdernes opfattelser af ensomheden på Elvirashøj. Dette for at opnå indsigt i, om medarbejderne fokuserer på beboernes ensomhed, når de støtter til en meningsfuld hverdag. Til sidst vil vi beskrive, hvilke tilgange medarbejderne arbejder ud fra.

Blandt medarbejderne er der forskellige opfattelser af og begrundelser for, hvorvidt beboerne oplever ensomhed. Alle medarbejdere er dog enige om, at beboerne har begrænsede eller ingen netværk, og ensomheden derfor opstår i forbindelse med mangel på social kontakt. Majbrit og Mira er af den forståelse, at beboerne naturligvis oplever ensomhed, mens Mona ikke har indtryk af dette. Under interviewet reflekterer hun dog over, at beboerne må føle ensomhed, når hun sammenligner deres livssituationer med hendes egne behov og forventninger i livet. Majbrit fortæller, at hendes oplevelse både er baseret på intuition, samt at nogle beboere har fortalt hende det. Hun begrundet sin forståelse således:

“De mennesker med psykisk sygdom, tror jeg allerede er ensomme, på grund af at de har psykisk sygdom [...] Der er forskellige grader af sygdom, der er nogen, der er meget skadede, de kan ikke mærke ensomhed så meget, som dem, der er mindre skadede. [...] Det kræver også lidt kapacitet at sætte ord på de følelser, man går med [...] Og dem der er mere intelligente, eller hvad man kan sige, de kan forstå mere af det selv end andre”
(Majbrit, linje 289-299)

Majbrit er af den opfattelse, at nogle beboere mangler bevidsthed om eget følelsesliv. Grundet beboernes psykiske problemstillinger, har nogle af dem lavere intelligens og vanskeligt ved at mærke deres følelser. Derfor er ikke alle beboere klar over deres afsavn i *at elske*, hvor der er mangel på meningsfulde relationer. Ifølge Allardt er disse relationer nødvendige for at trives, og manglen heraf kan være medvirkende til beboernes ensomhed (Allardt, 1975). Mira understøtter denne holdning. Hun mener, at det ikke er alle beboere, hvis forståelsesramme fungerer mentalt, hvorved deres intelligensniveau medfører udfordringer i kontakten til deres følelser. Hun er derfor også af den opfattelse, at beboerne har afsavn af relationer, men ikke nødvendigvis er klar over det. Beboernes manglende erkendelse kan derfor være årsag til, at de ikke fortæller om deres ensomhed. Dog italesætter medarbejderne heller ikke problematikken. De giver derfor alle udtryk for, at de ikke umiddelbart har fokus på ensomhed i forbindelse med at støtte beboerne til en meningsfuld hverdag. I stedet fortæller medarbejderne om andre støttende initiativer, de mener, er medvirkende til at skabe livskvalitet for beboerne.

Arbejdstilgange

For at danne indtryk af måden hvorpå medarbejderne støtter beboerne til en meningsfuld hverdag, analyserer vi de tilgange, som medarbejderne fortæller, at de inddrager i deres arbejde. Dette for at opnå indsigt i hvordan medarbejderne, gennem deres institutionelle roller og faglige forståelser, støtter beboerne.

Når medarbejderne fortæller om deres arbejdstilgange på Elvirashøj, er disse beskrivelser forskellige. Majbrit udtrykker, at der er fokus på det somatiske, da beboerne har flere somatiske problemstillinger ud over de psykiske. Herudover er der fokus på relationsarbejde, miljøterapi og den medicinske behandling. Hun fortæller desuden, at hun finder det vigtigt, at støtte og inddrage beboerne i deres handleplaner ved at lytte til deres ønsker og mål. Her

kan Majbrits beskrivelser betragtes ud fra Järvinen og Mik-Meyers begreb om institutionelle identiteter, idet hun beskriver rollen som facilitator. I sit arbejde fokuserer hun på medbestemmelse og ansvarliggørelse. Hun finder det vigtigt at inddrage beboernes meninger om egen indsats, hvorved de får indflydelse og medansvar for at sætte ord på deres ønskede mål (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). For Mira er der i arbejdet fokus på low arousal, social færdighedstræning, medicin og personlig pleje. Den personlige pleje er for Mira en af de største arbejdsopgaver, og hun fortæller, at meget af tiden går med at gentage plejen. Herudover udtaler Mira:

“Der kommer ikke nogen udvikling, det er sådan set på samme niveau (...) men ikke den helt store tanke om recovery, det synes jeg godt, man kan pakke lidt sammen her”

(Mira, linje 248-251)

Her træder Mira tilbage fra rollen som facilitator, hvor der er fokus på udvikling og selvrealisering. I stedet kommer rollen som ekspert til udtryk gennem hendes vurdering om beboernes evner til at udvikle sig. Mira arbejder derfor ud fra sine faglige vurderinger, og hvad hun i sin ekspertrolle finder meningsfuldt og nødvendigt for beboerne. Dette får indvirkning på den støtte, som Mira tilbyder beboerne, da hun arbejder ud fra sine egne forestillinger om livskvalitet (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Dette syn på beboerne kan skyldes, at Mira er præget af det biomedicinske syn, hvor der er stort fokus på medicinsk behandling, diagnosen samt pleje. Mira har arbejdet i socialpsykiatrien i 18 år, og kan derfor tidligere have arbejdet ud fra ekspertrollen, hvor der var en tendens til at objektivere beboerne, hvilket kan præge hendes arbejde i dag (Eplov et. al., 2010; Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Samtidigt kan Miras tilgang også bære præg af sårbarhedsdiskursen, som Janne Hedegaard Hansen beskriver. Ud fra denne betragtning anser Mira beboerne for at være sårbare, og mener ikke at de kan leve op til de krav og pligter, samfundet stiller. Ifølge Mira kan beboerne ikke flytte i egen bolig eller til mindre indgribende botilbud, hvorfor de skal bo på Elvirashøj resten af deres dage. Hun træner derfor ikke ressourcer gennem aktiviteter, men udviser i stedet omsorg for beboerne ved at beskytte dem fra de formelle krav om deltagelse og udvikling (Hedegaard Hansen, 2008).

Da Mona skal fortælle om arbejdstilgangene på Elvirashøj, beskriver hun blandt andet livshistoriefortælling, medicin, recovery, NADA og social færdighedstræning. Hun udtrykker herudover, at en stor del af medarbejdernes arbejdsopgaver består i at facilitere

aktiviteter, hvor de skal være opsøgende og igangsætte disse. Dog mener Mona, at det vigtigste i arbejdet handler om livskvalitet.

“Det er det aller aller aller væsentligste. Altså jeg tænker i forhold til, at der er rigtig meget krav om udvikling hele tiden og handleplaner. Og det er jo noget vi skal, og det skal jeg også, men jeg kan lige så godt sige, at for mig handler det ikke nødvendigvis om udvikling. Jeg tænker, jo bedre beboeren har det, jo mere vil der også være basis for noget udvikling” (Mona, linje 545-449)

Mona mener hermed, at relationerne til beboerne er vigtigere end handleplanerne, når de skal arbejde med livskvalitet. Endvidere fortæller hun, at det er uundgåeligt at opnå en tæt relation til beboerne, og at hun som et led i relationsarbejdet også støtter beboerne uden for arbejdstiden. Ifølge Mona er flere medarbejdere af den holdning, at deres relationer til beboerne rækker ud over arbejdstiden. Derfor bliver beboerne sommetider inviteret hjem til medarbejderne eller har mulighed for at kontakte dem på deres private telefonnumre. Hermed handler det for Mona om, at beboerne skal have det godt, før de kan udvikle sig, hvorfor hun til tider også udfører praktiske opgaver for beboerne uden deres deltagelse. Dette hvis hun vurderer, at beboerne har andre behov, og at træning og aktiv deltagelse i bestemte aktiviteter ikke er meningsfuldt for dem. Den klassiske socialpædagogiske tradition om relationer og rummelighed bliver herved omdrejningspunkt i Monas arbejdstilgang, idet hun mener, at livskvalitet vil medføre udvikling hos beboerne (Hedegaard Hansen, 2008). Dog kan Monas arbejdstilgang også sammenlignes med den tidligere institutionelle ekspertrolle, idet hun uden beboernes inddragelse anvender personlige værdier og faglige forståelser til at vurdere, hvilke aktiviteter der er meningsfulde for dem. Når hun træffer disse valg, begrundet hun det med, at beboerne ikke er i stand til at opsøge den støtte, som hun vurderer, de har behov for (Järvinen & Mik-Meyer, 2012).

Aktiviteter

Medarbejderne udtrykker forskellige tilgange i arbejdet med beboerne, men fælles er dog en holdning om, at social færdighedstræning kan være medvirkende til at øge beboernes livskvalitet. De forsøger derfor at støtte til en meningsfuld hverdag gennem fælles aktiviteter, hvor flere beboere bliver inddraget, og hvor de kan træne sociale kompetencer. Derfor foretages en tværgående analyse i forbindelse med de fælles aktiviteter.

Fælleshuset

På Elvirashøj tilbydes individuelle og fælles aktiviteter. De individuelle aktiviteter omhandler støtte til rengøring, tøjvask, indkøb, m.m. De fastlagte fælles aktiviteter dækker over dagens tre måltider samt eftermiddagskaffe om søndagen. Herudover tilbydes gåture, samvær i tv-stuen og ture ud af huset, når medarbejderne har mulighed for det, og beboerne ønsker at deltage. Da de fælles aktiviteter primært foregår i fælleshuset, tager vi afsæt i medarbejdernes udsagn herom.

I fælleshuset er der mulighed for samvær, brug af tv-stuen, fælles måltider samt medarbejdernes kontor er placeret her. Medarbejderne mener, at beboerne her kan opnå støtte til en meningsfuld hverdag. Om medarbejdernes rolle i fælleshuset fortæller Majbrit:

“Vi arbejder både individuelt, men forsøger også at styrke fællesskabet, fordi det er sundt for dem [...] Og det at styrke fællesskabet, der får de også styrket deres sociale evner, og på sigt, for nogens vedkommende, muligvis bo, komme tilbage i deres egen lejlighed. Så hjælp til selvhjælp, det er den pædagogiske tilgang i hvert fald” (Majbrit, linje 31-39)

Majbrit mener, at det her er medarbejdernes rolle at hjælpe beboerne til at lære, hvordan de taler sammen og opfører sig ved bordet. Herudover fortæller hun, at den sociale træning omhandler basale ting som bordskik, idet flere af beboerne ikke har fået denne læring i opvæksten. Dette understøtter Mira:

“Ved alle måltider må vi jo sidde og korrigere og sådan opfører man sig ikke, og helt klart stille op med regler, altså inde i fællestuen der skal man ikke sidde med alle ens dårligheder og ens sygdomme, og man skal ikke sidde og råbe og skriges derinde, så går man altså over til sig selv, og så må vi gå med derover, men det her skal være et sted, hvor man kan (...) sidde og slappe af, og der er jo ingen der slapper af, når der er en, der flipper ud vel, og så er der nogle gange, så vil de ikke gå, og så kan man stå og diskutere det”
(Mira, linje 255-260)

Både Mira og Mona mener, at medarbejderne har fokus på at styrke beboernes sociale kompetencer. For begge medarbejdere betragter vi deres udtalelser som åbne for fortolkning. På den ene side kommer de institutionelle identiteter til udtryk gennem træningen af bordskik og samtaler ved bordet, hvor medarbejderne vejleder og agerer rollemønstre. Ifølge Järvinen og Mik-Meyer er det ikke længere nok at velfærdsarbejdere er fagligt dyg-

tige - de skal også inddrage deres personlighed. Derfor kommer Majbrit og Miras egne værdier og holdninger om bordskik til udtryk gennem den sociale træning med beboerne (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). På den anden side kan træningen af bordskik også blive betragtet som et udtryk for normalisering. I ovenstående citat udtrykker Mira, at medarbejderne i forbindelse med måltiderne må opstille regler og korrigere beboernes opførsel. Dette kan være udtryk for, at medarbejderne finder beboernes adfærd afvigende og derfor anvender egne værdier og holdninger om, hvad de betragter som normal adfærd ved måltiderne. De forsøger dermed at overføre sociale normer for god bordskik til beboerne og på denne måde normalisere spisesituationerne (Goffman, 2009).

Dilemmaer omkring de fælles aktiviteter

Medarbejderne fortæller, at de i den rehabiliterende indsats oplever dilemmaer, når de skal støtte beboerne til livskvalitet i hverdagen. Dette i forbindelse med at opnå den sociale kontakt, som medarbejderne mener, at beboerne har behov for. Medarbejderne oplever, at beboerne ofte opsøger en-til-en kontakt med dem. Majbrit og Mira fortæller, at de har vanskeligt ved at imødekomme dette behov, da der er tidskrævende arbejdsopgaver, der skal udføres. Mona fortæller derimod, at hun altid vurderer, hvilke behov hun vil imødekomme. Her giver Mona et eksempel, hvor hun fortæller om en beboer, der ønskede ledsagelse til indkøb. Hun uddyber, at der ved at imødekomme dette ønske kan opstå en problematik, idet beboeren fremover ikke vil være i stand til at foretage indkøb alene. Der kan derfor ifølge Mona være en risiko for, at beboeren bliver tilvænnet hendes tilstedeværelse, hvilket kan påvirke vedkommendes selvstændighed. Modsat de andre medarbejdere trækker Mona i højere grad på en resourcediskurs, idet hun arbejder ud fra, at beboerne skal genvinde tillid til deres egen formåen. Derfor mener hun, at selvstændigheden i nogle aktiviteter kan give beboerne gode erfaringer, der kan medføre, at de udvikler sig og bliver mere selvstændige fremover (Hedegaard Hansen, 2008).

Blandt medarbejderne eksisterer der en fælles forståelse for, at beboerne vil opnå livskvalitet ved at indgå i venskabsrelationer med hinanden frem for udelukkende at have en-til-en kontakt med medarbejdere. Dette bliver blandt andet begrundet med, at den enkelte medarbejder skal være erstattelig og herved ikke udfylde andre roller som fx ven eller familiemedlem. Derfor skal beboerne ikke kun have tilknytning til deres kontaktperson, men også skabe relationer til andre beboere. Alle medarbejderne oplever dog at være en

del af beboernes primære netværk, og særligt dem de er kontaktpersoner for. Mira uddyber:

“Kontaktperson det indebærer (...) altså faren ved det, det kan jo være, at man bliver uundværlig, hvis man nu skal et andet sted hen, og dem man har været kontaktperson for, så er man næsten kun den eneste, som HAR styr på hvordan og hvorledes. Det der var meningen med at være tovholder, det skulle alle egentligt være, så man er lidt for alle sammen, at der ligesom ikke er personale, som er uundværlig i samme udstrækning”

(Mira, linje 232-238)

Der opstår her et dilemma for medarbejderne i forbindelse med de institutionelle identiteter og rollen som facilitator, da måden de arbejder med beboerne på betyder, at de inddrager deres personlighed samt værdier og holdninger. Medarbejderne skal gøre sig erstattelige for beboerne, hvilket kan være en udfordring, når de skal agere rollemodeller (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Dette dilemma er samtidigt forbundet med medarbejdernes arbejdstilgang, hvor deres fokus på relationsarbejde kan blive konfliktfyldt, når de skal gøre sig erstattelige (Hedegaard Hansen, 2008).

Medarbejderne oplever, at beboerne ofte søger en-til-en kontakt. Derfor forsøger de at stille beboernes behov for social kontakt gennem aktiviteter, hvor der er mulighed for at danne venskabsrelationer til hinanden. I rollen som facilitator er det dog ifølge medarbejderne ikke deres opgave at opfylde beboernes behov. Om dette fortæller Mona:

“Det at kunne være sammen med andre mennesker og være sociale. Hvis der fx kommer flere beboere nede i fælleshuset, så er vi meget katalysator i forhold til, jamen var der måske to andre der kunne spille kort, så jeg ikke er den eneste, eller se film eller hvad det nu kan være. Så vi egentlig prøver at gøre os så uundværlige som muligt, det har vi rigtig meget fokus på” (Mona, linje 213-217)

Mona beskriver, at det er medarbejdernes opgave, at støtte beboerne til at danne relationer til hinanden gennem fælles aktiviteter. Denne tankegang tager afsæt i princippet om hjælp til selvhjælp, hvor beboerne gennem læring og støtte fra medarbejderne skal frigøre sig fra den professionelle hjælp. Herudover bærer tankegangen også præg af den socialpædagogiske tradition, hvor relation og rummelighed bliver omdrejningspunktet for arbejdet (Hedegaard Hansen, 2008; Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Dog finder medarbejderne dette svært,

da beboerne har kommunikationsvanskeligheder og manglende forståelse for hinandens problemstillinger. Når medarbejderne fortæller om de beboere, der indgår i fællesskaber med hinanden, beskriver de samværet som vaner og tvangsritualer frem for reelle venskaber. Medarbejdernes observationer er, at beboerne på samme tidspunkt på dagen sidder på de samme pladser i tv-stuen uden at kommunikere med hinanden. Medarbejderne oplever her, at beboerne ikke ønsker en forandring, i måden hvorpå dette foregår. Derfor er der heller ikke plads til, at andre beboere kan deltage. Endvidere oplever medarbejderne udfordringer i at fastholde beboerne til at deltage i andre fælles aktiviteter ud over måltider, uanset om der er tale om filmaften, gåture eller beboerplanlagte ture ud af huset. Dette bliver begrundet med en manglende lyst og overskud til at omgås hinanden, hvilket medfører at flere beboere fravælger de fælles aktiviteter. Medarbejderne mener, at en planlagt tur ud af huset derfor må aflyses, da omfanget af arbejdsopgaver tilbage på Elvirashøj vil være for stort, hvis kun to beboere deltager. Samtidigt udtrykker medarbejderne dog også, at der grundet manglende ressourcer ikke er mulighed for disse aktiviteter, hvorfor de sjældent bliver tilbudt. I stedet afholder de frokoster i fælleshuset i forbindelse med højtider, da medarbejderne mener, at dette er meningsfuldt for beboerne samt ressourcemæssigt muligt for medarbejderne.

Arbejdsforhold

Medarbejderne fortæller om manglende ressourcer, i forhold til hvordan de ønsker at støtte beboerne til en meningsfuld hverdag. Majbrit og Mira udtrykker et ønske om mere kvalitetstid med beboerne, mens alle medarbejdere har et ønske om flere strukturerede og impulsive aktiviteter ud over måltiderne. Majbrit uddyber:

“Vi prøver at prioritere, hvis huset ikke står i flammer eller et eller andet, så forsøger vi at være tilstede [...] Det er tit og ofte svært at finde tid til at fordybe sig. Og det er det, vi tit snakker om, både på personalemøde med vores ledelse, at det er synd, at vi ikke har mere tid, til det der kvalitetstid, fordi det har en stor betydning” (Majbrit, linje 143-149)

De andre medarbejdere understøtter Majbrits eksempel og fortæller, at praktiske opgaver skal prioriteres. Opgaverne omhandler ifølge alle tre medarbejdere blandt andet medicingivning, påmindelser, pleje samt madlavning. Grundet en lav normering på to til tre medarbejdere ad gangen er der ifølge Majbrit og Mira ofte kun tid til det praktiske, hvorfor den meningsfulde kvalitetstid med beboerne bliver nedprioriteret. De sammenligner begge El-

virashøj med et plejehjem, da arbejdet ofte består af pleje og praktiske opgaver. Udfordringen er ifølge Mona ikke opgaverne, men derimod de skiftende arbejdstider, der gør det vanskeligt at strukturere og planlægge i hverdagen, hvilket hun mener, er en nødvendighed for personer med skizofreni. Hendes oplevelse er derfor modsat de andres, at der er tid nok til beboerne samt de praktiske opgaver. Ifølge Majbrit betyder antallet af de praktiske opgaver dog, at medarbejderne har flere dage uden pauser, idet de skal være til rådighed for beboerne.

“Der var lagt et alt for højt serviceniveau, fordi det KAN IKKE lade sig gøre at være helt deroppe, i og med flere og flere beboere plus at de bliver også tungere og tungere de beboere, det her er jo, ligesom det sted (...) hvor de sværeste de kommer” (Mira, linje 40-44)

Mira fortæller, at det for medarbejderne ikke er muligt at støtte beboerne som ønsket samtidigt med at varetage de praktiske opgaver. Beboerne har flere omfattende problematikker, der kræver ekstra støtte og tid fra medarbejderne. For Majbrit og Mira betyder det, at de praktiske opgaver står i vejen for at arbejde med beboernes selvudvikling. Idet beboernes problematikker er af større omfang end tidligere, kræver det flere ressourcer og ændring af formelle krav, hvis de skal kunne støtte beboernes udvikling (Järvinen & Mik-Meyer, 2012).

“JA, det er desværre det, der fylder mest, fordi der er ikke tid til det andet. Jeg ville da også synes, det var meget rart med nogle ture ned til byen. Hvis de skal til læge, hvis de skal til samtale ude på psykiatrisk hospital, så kan de ikke klare det selv, men det er jo også en praktisk opgave, det er ikke bare en hyggetur ned til byen, så der er ikke ret meget tid til det” (Mira, linje 87-92)

Gennem eksemplerne bliver det tydeligt, at medarbejderne ikke har samme opfattelse af arbejdsopgaverne og omfanget heraf. Arbejdsopgaverne bliver derfor en personlig tolkning og vurdering af, hvordan de bedst muligt støtter beboerne i at opnå en meningsfuld hverdag. Derved kommer et dilemma i de professionelles ansvarsområder til udtryk. For Mira og Majbrits vedkommende består dilemmaet i, at der er for mange krav og pligter i forhold til plejeopgaver samt for højt et serviceniveau, hvilket medfører, at der ikke er tid nok til meningsfulde aktiviteter og kvalitetstid. Herved har de vanskeligt ved at fokusere på relationsarbejdet og dermed agere rollemodeller samt støtte beboerne til udvikling (Hedegaard

Hansen, 2008; Järvinen & Mik-Meyer, 2012). For Mona er arbejdsopgavernes omfang passende, da hun er af den holdning, at der er læring i at afvise beboerne. Hun giver derfor ikke udtryk for at opleve det samme spændingsfelt mellem arbejdsopgaver og støtte til meningsfulde aktiviteter, som de andre medarbejdere. Derimod betragter vi hendes holdninger som en del af individualiseringstendensen, hvor medarbejderne har større forventninger til, at beboerne tager større ansvar for deres livssituation (Eplov et. al., 2010; Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Endvidere kan vi betragte Monas holdninger ud fra ressourcediskursen, idet hun mener, at medarbejdernes pligter og krav i arbejdet kan opfattes som en del af beboernes læring. Her bliver afvisningen af beboernes ønsker gjort til læring, idet beboerne bliver trænet i at gøre sig uafhængige, gennem de ressourcer som Mona antager, at de har (Hedegaard Hansen, 2008).

Sammenfatning

Blandt medarbejderne er der forskellige opfattelser af, hvorvidt beboerne oplever ensomhed. Mona har ikke umiddelbart indtryk af at beboerne oplever ensomhed, men reflekterer ud fra egne sociale behov, at beboerne må være ensomme. Majbrit og Mira har derimod indtryk af, at beboerne oplever kronisk ensomhed. De er af den opfattelse, at beboernes manglende netværk og psykiske problemstillinger er medvirkende til ensomheden. Dog er ensomheden ikke blevet italesat, idet medarbejderne ikke mener, at beboernes kognitive funktionsniveau gør det muligt. De mener, at beboerne har udfordringer ved at sætte ord på deres følelser, og kan derfor ikke erkende, at de oplever ensomhed og afsavn i behovet *at elske* (Allardt, 1975). Når medarbejderne skal støtte beboerne til en meningsfuld hverdag, har de derfor ikke fokus på ensomhed.

Ud fra medarbejdernes egne forståelser af, hvad der skaber en meningsfuld hverdag, beskriver de forskellige tilgange, som de anvender i arbejdet med beboerne. I denne sammenhæng kommer medarbejdernes institutionelle identiteter og faglige forståelser forskelligt til udtryk. Medarbejderne er enige om, at større udviklinger hos beboerne ikke er realistisk grundet deres komplekse problematikker. Dog betragter de måden at støtte beboerne til en meningsfuld hverdag forskelligt, når de fortolker de formelle krav. Mens nogle af medarbejderne beskytter beboerne fra velfærdsorganisatoriske krav, har andre fokus på at arbejde med de ressourcer, de antager, at beboerne har (Hedegaard Hansen, 2008; Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Medarbejderne er enige om, at et centralt fokuspunkt i deres arbejde omhandler træning af sociale færdigheder, hvilket beboerne får støtte til gennem fæl-

les aktiviteter. De oplever, at beboerne har et behov for social kontakt, som de gennem fælles aktiviteter, særligt måltiderne, forsøger at arbejde med i form af støtte til relationsdannelse. Derfor mener de, at beboerne kan opnå en meningsfuld hverdag, idet de får støtte til at styrke den sociale kontakt til hinanden. Medarbejderne oplever dog udfordringer ved dette, idet de beskriver, at beboerne har vanskeligt ved at overskue hinanden, og derfor udelukkende søger en-til-kontakt med medarbejderne. En fælles forståelse blandt medarbejderne er, at de fælles aktiviteter mangler beboerdeltagelse, hvorfor de er komplicerede at afholde. Dog skyldes manglen på fælles aktiviteter også medarbejdernormeringen og omfanget af de praktiske opgaver, der bliver efterladt i huset, hvis en medarbejder tager en enkelt beboer med på tur.

Der er blandt medarbejderne enighed om, at praktiske opgaver skal prioriteres. Dog er der uenighed om, hvorvidt der både er tid til tilstrækkelig beboerkontakt og de praktiske opgaver. Majbrit og Mira er af den holdning, at normeringen, beboersammensætningen samt de praktiske opgaver gør det vanskeligt at tilbringe kvalitetstid med beboerne. Mona mener derimod, at problematikken i at støtte beboerne til en meningsfuld hverdag omhandler medarbejdernes skiftende arbejdstider, der gør det vanskeligt at planlægge og strukturere aktiviteter. Der er derfor forskellige tolkninger af, hvordan den meningsfulde hverdag opnås, og hvilken støtte beboerne har behov for fra medarbejderne (Järvinen & Mik-Meyer, 2012).

Kapitel 5: Analysediskussion

Dette kapitel vil indeholde tre overordnede diskussioner omkring de væsentligste temaer og dilemmaer fra beboer- og medarbejderperspektiverne, som vi har fundet i analysen. Disse omhandler hhv. ensomhed, livskvalitet og arbejdsforhold. Diskussionerne skal belyse hvilke udfordringer medarbejderne oplever, når de skal støtte beboerne til en meningsfuld hverdag samt uddybende overvejelser om beboernes ensomhed. I diskussionerne vil tidligere nævnte undersøgelser og rapporter fra problemfeltet blive inddraget samt teori anvendt i analysen.

Er det ensomhed?

Bodil og Bente kan italesætte deres oplevelser med kronisk ensomhed - både hvordan den føles, hvornår den opstår, og hvad der kan afhjælpe følelsen. Bo kan også sætte ord på sine

erfaringer med ensomhed, og beskriver det som en samfundsproblematik, der kan medføre tab af menneskeliv. Selvom han ikke mener, at han oplever ensomhed længere, betragter vi dog hans imaginære kæreste som et udtryk for ensomhed. Bertram finder emnet svært, og har udfordringer ved at sætte ord på, hvad ensomhed er. Her bliver det tydeligt, at han finder emnet tabubelagt, og ikke ønsker at associeres med det. Undersøgelser viser, at særligt mænd finder fænomenet ensomhed stigmatiserende, hvorfor de kan have tendens til ikke at ville indrømme, at de oplever ensomhed (Friis & Lasgaard, 2015). Dette kan også være tilfældet for Bertram, idet han flere gange understreger, at han på ingen måde er ensom. Samtidigt bærer ensomhed i sig selv et stigma, da det bliver forbundet med mangel på venskaber og sociale bånd. Dermed bliver den sociale forståelse af ensomhed associeret med noget negativt og uønsket (Lindgren et. al., 2014). Bo og Bertram tager afstand fra ensomhed, idet de vil undgå marginalisering. De er i forvejen i en kategori som psykisk syge, og ønsker derfor ikke at afvige yderligere fra det normale liv. Derfor distancerer de sig fra deres medbeboere og skaber normalisering omkring sig selv.

Modsat kan deres afstandtagen fra ensomhed også skyldes, at deres behov bliver tilfredsstillet ud fra andre kriterier, end dem der er opstillet af Allardt. Han beskriver, at behovene *at have*, *at elske* og *at være* skal være tilfredsstillet, før individet kan trives. I Norden opstår selvudviklingen ifølge Allardt gennem arbejde, lokalfællesskaber og gensidige kærlighedsfulde relationer. Ofte er det gennem arbejdet, individet præsterer og stræber efter social status samt får mulighed for at dække fysiologiske behov som bolig m.m. Herudover kan individet indgå i lokalfællesskabet ved at deltage i foreningsliv og dermed føle sig uundværlig samt bidragende til samfundet (Allardt, 1975). Allardts teori beskriver herved universelle behov, der er gældende for alle individer. Der er derfor tale om objektivt formulerede behov, hvorfor teorien i mindre grad tager højde for, at disse behov kan opleves forskelligt afhængig af individers konkrete livssituation. Bo og Bertram oplever deres behov for sociale relationer anderledes, idet deres skizofreni medfører flere problemer og udfordringer ved at indgå i sociale sammenhænge. Herudover har de flere udfordringer ved at skulle deltage i arbejds- og foreningsliv. Det betyder derfor, at deres behov ikke nødvendigvis kan overføres på universelle kategorier (Allardt, 1975; Psykiatrifonden, 2012). Ud fra Bo og Bertrams livssituationer oplever de derfor ikke mistrivsel. De har i stedet en anden forståelse af behov end de universelt opstillede, hvorfor de ikke oplever ensomhed.

På den anden side viser forskning, at personer med skizofreni er påvirkede i forhold til at tænke, føle og vurdere (Psykiatrifonden, 2017). Beboerne kan derfor, som medarbej-

derne også udtaler, have vanskeligt ved at mærke og vurdere egne følelser, hvorfor de ikke erkender deres følelser som udtryk for ensomhed. Derudover har beboerne levet mange år med deres psykiske problemstillinger og oplevelser med ensomhed. Derfor kan beboerne have vænnet sig til oplevelserne, hvorved den kroniske ensomhed er blevet normen i deres hverdag. De betragter derfor ikke længere følelsen som ensomhed, men som en uundgåelig del af deres tilværelse. Når der herudover er opgørelser over, hvilke personer der er i stor risiko for at opleve ensomhed, bliver beboermålgruppen vurderet til at være heriblandt. I Danmark er voksne uden for arbejdsmarkedets fællesskaber som fx førtidspensionister og arbejdsløse samt personer der ikke indgår i parforhold, i dobbelt så stor risiko for at opleve ensomhed, som voksne der indgår i disse fællesskaber. Arbejdstilknytningen omhandler særligt voksne i alderen 45-64 år, da betydningen af at stå uden for arbejdsmarkedet i denne alder medfører tab af social status og relationer (Friis & Lasgaard, 2014; Friis & Lasgaard, 2015). Endvidere er forekomsten af kronisk ensomhed markant større blandt personer med længerevarende psykiske lidelser (Friis & Lasgaard, 2015). Beboerne på Elvirashøj indgår derfor i alle risikogrupper for at opleve ensomhed, idet de er førtidspensionister uden for arbejdsmarkedet, enlige samt har svære psykiske problemstillinger. Ud fra disse faktorer samt at beboerne alle mangler kærlighedsfulde og gensidige relationer, oplever de dermed ensomhed, selvom de ikke nødvendigvis er klar over det. Denne vurdering kan understøttes af en dansk undersøgelse, som omhandler personer i samme målgruppe. Her giver beboere på andre socialpsykiatriske botilbud også udtryk for at være ensomme, idet de føler sig isolerede fra deres omgivelser og savner relationer (Socialforvaltningen, 2016).

Ud fra ovenstående viden opstår en undren over, hvorfor ensomhed ikke bliver italesat eller fokuseret på blandt medarbejderne. Særligt når medarbejderne er af den overbevisning, at beboerne oplever ensomhed, og at Elvirashøj er et botilbud efter Serviceloven, hvor beboere er visiteret grundet sociale vanskeligheder og behov for tæt kontakt (Hjemmeside; Serviceloven §§ 85 og 107). Der kan derfor diskuteres forskellige årsager, der kan ligge til grund for dette. På den ene side kan medarbejderne opleve ensomhed som et tabuiseret emne, der kan være svært at tale med beboerne om. På den anden side kan medarbejderne opleve, at beboerne har andre udfordringer, der efter medarbejdernes vurdering, er vigtigere at støtte beboerne i. En tredje årsag kan være, at der ikke eksisterer praksisviden om, hvordan ensomhed skal håndteres på botilbud, hvorfor medarbejderne ikke har overvejet at have fokus på ensomhed men derimod meningsfulde aktiviteter, der kan føre til bedre livskvalitet (Socialforvaltningen, 2016).

Hvem bestemmer, hvad der er meningsfuldt?

Selvom medarbejderne ikke har direkte fokus på ensomhed, har de dog fokus på relationsarbejde, som de mener, kan bidrage til bedre livskvalitet. Ud fra både beboernes og medarbejdernes fortællinger kan det diskuteres, hvorvidt beboerne har indflydelse på at arbejde med det, de finder meningsfuldt. Når medarbejderne udtrykker, at beboerne ikke bliver inddraget i beslutninger, om hvilke aktiviteter der er meningsfulde for dem, kan dette skyldes, at de oplever manglende motivation fra beboerne. Medarbejderne beskriver, at en årsagerne til, at der ikke afholdes flere fælles aktiviteter er, at beboerne ikke ønsker at deltage. På den ene side kan det skyldes, at beboerne har mangel på initiativ - også selvom det er i forhold til aktiviteter, de selv har foreslået og været med til at planlægge. Denne problematik er også kendt blandt beboerne, idet en beboer fortæller, at hun burde deltage, men ikke formår det. Dette stemmer overens med forskning, der viser, at personer med skizofreni ofte kan sætte ord på, hvad der er bedst for dem, men ikke formår at tage initiativ og handle herefter. Endvidere er det også en målgruppe, der har problematikker med manglende energi grundet deres medicinske behandling, hvilket kan være en forklaring på beboernes manglende overskud til at deltage (Erdner et. al., 2005; Psykiatrifonden, 2017).

På den anden side kan beboernes manglende deltagelse skyldes, at de ikke finder de tilbudte aktiviteter meningsfulde. Medarbejderne fortæller, at beboerne primært søger en-til-en kontakt og ikke ønsker at deltage i fællesaktiviteter med hinanden. Idet medarbejderne har mange praktiske opgaver, kan den individuelle kontakt oftest tilbydes i forbindelse med udførelsen af disse. Det betyder, at beboere fx kan hjælpe med at forberede måltider, hvilket medarbejderne finder nødvendigt for at indgå i samfundet. Derfor bliver beboerne primært tilbudt individuelle aktiviteter, hvis det er i forbindelse med social færdighedstræning i form af praktiske opgaver. Dog finder medarbejderne det tidskrævende og besværligt at inddrage beboerne, idet det kræver mange ressourcer. Det bliver hermed medarbejderne, der sætter dagsordenen for, hvordan de støtter til at styrke beboernes livskvalitet ud fra deres tid og ressourcer. Her kan det diskuteres, om medarbejderne træder ind i rollen som ekspert, da de træffer beslutninger om, hvad der er meningsfuldt for beboerne, og hvordan de skal give støtte. Det går på den ene side imod retten til medbestemmelse, mens det på den anden side kan være nødvendigt, når det omhandler en målgruppe, der har komplekse psykiske problemstillinger (Järvinen & Mik-Meyer, 2012).

Social færdighedstræning

Blandt medarbejderne er en holdning om, at de støtter beboerne til en meningsfuld hverdag, hvis de arbejder med at styrke deres sociale færdigheder. Derfor har medarbejderne særligt fokus på fællesmåltider, hvor de både kan støtte beboernes indbyrdes relationer og træne færdigheder til at begå sig i samfundet. Medarbejderne beskriver, at en vigtig del af deres arbejde er at korrigere og irttesætte beboernes afvigende adfærd. Herved forsøger medarbejderne at normalisere beboerne ud fra samfundsnormer, da de betragter “det normale liv” som værende medvirkende til bedre livskvalitet. Medarbejderne sætter dermed dagsordenen for, hvad der er normal- og afvigende adfærd, hvilket kommer til udtryk gennem regler om opførsel ved fællesmåltider, hvor beboere med afvigende adfærd bliver korrigeret (Goffman, 2009). På den ene side kan denne normalisering være problematisk for beboernes livskvalitet, idet den kan medføre, at de isolerer sig, og dermed fastholdes eller oplever yderligere ensomhed. En tidligere nævnt undersøgelse om personer med langvarige psykiske lidelser viser, at borgernes ensomhed ofte opstår som et led i at tilpasse sig normer. De fortæller, at de isolerer sig og i nogle tilfælde betragter ensomheden som positiv og befriende, da de gennem isolation kan undgå det hårde arbejde med at tilpasse sig andre og deltage i sociale fællesskaber (Goffman, 2009; Lindgren et. al., 2014). Når medarbejderne på Elvirashøj derfor forsøger at ændre beboernes adfærd ved måltiderne, kan det medføre, at beboerne undgår deltagelse i fælles aktiviteter.

På den anden side kan medarbejdernes fokus på at normalisere gennem social færdighedstræning være et udtryk for omsorg og empati for beboerne. Medarbejderne mener ikke, at beboerne formår at italesætte deres sociale behov, men i stedet udtrykker disse gennem deres adfærd. Både medarbejderne og beboerne udtrykker, at medarbejderne ofte afviser beboernes ønsker om social kontakt. Medarbejderne forsøger derfor at tage hånd om dette behov gennem fælles aktiviteter. Ud fra den socialpædagogiske tradition arbejder medarbejderne med fokus på relationer og rummelighed. Derfor forsøger medarbejderne at skabe indbyrdes fællesskaber og rummelighed over for hinanden med afsæt i den sociale træning. Når medarbejderne blandt andet giver beboerne mulighed for at spise i to forskellige rum, er det et udtryk for, at de anerkender og er rummelige over for beboernes problematikker. De beboere der har mere vanskeligt ved at rumme andre, kan spise ved det mindre spisebord, hvor der er mere ro. Derved bliver medarbejdernes normalisering og korrigerende af beboernes adfærd et udtryk for omsorg, idet de forsøger at danne grundlag for, at beboerne kan indgå i indbyrdes relationer. Medarbejderne finder det derfor vigtigt,

at beboerne lærer at rumme og opføre sig ordentligt over for hinanden, da de mener, det har betydning for deres livskvalitet (Hedegaard Hansen, 2008).

Uanset om medarbejdernes normalisering af beboerne kan betragtes som udtryk for korrigerende eller omsorg, er der tale om en beboergruppe med psykiske problemstillinger, der ifølge lovgivning skal imødekommes med rummelighed. En vejledning til Serviceloven beskriver, at der i arbejdet skal være respekt for den enkeltes integritet og værdighed, og hvor medarbejdere må være rummelige og acceptere normbrud (Vejledning nr. 1 til Serviceloven, 2017). Når omdrejningspunktet for måltiderne dermed bliver korrigerende af normbrud, kan det blive problematisk, idet beboere der har behov for støtte ikke bliver mødt med værdighed og respekt. I stedet bliver beboere med uacceptabel adfærd sendt i egen lejlighed, hvilket kan få betydning for udviklingen af deres sociale kompetencer, som medarbejderne ellers finder centralt, når det handler om at støtte dem til en meningsfuld hverdag. Hedegaard Hansen beskriver, at medarbejdere skal være i stand til at rumme beboere og behandle dem som medmennesker. Når medarbejderne derfor henviser beboere til egen lejlighed og korrigerer dem ved bordet, hvis de bryder normerne, kan det skabe afstand og dermed sætte en barriere for medarbejdernes egentlige hensigt (Hedegaard Hansen, 2008). Der kan herved stilles spørgsmål ved årsagen til medarbejdernes brug af korrigerende. Handler det om, at der ikke er medarbejdernormering til at støtte beboere, der har vanskeligt ved at deltage i måltiderne, eller er det et forsøg på at skabe rolige og hyggelige omgivelser for de andre beboere?

Sociale relationer

Medarbejderne oplever, at det er vanskeligt at støtte beboerne til meningsfulde aktiviteter, idet de ikke bryder sig om hinanden eller ønsker at tilbringe tid sammen. Beboerne er derimod ikke af samme opfattelse som medarbejderne. Alle beboerne fortæller, at de kan lide at bo på Elvirashøj på grund af deres naboer, og at venskabsrelationer er meningsfulde for dem. Selvom Bo og Bertram ikke ønsker at blive identificeret med de andre beboere, omtaler de dem alligevel som venner. For Bentes vedkommende ønsker hun at danne venskabsrelationer til andre beboere. Her kan manglen på nære relationer være en årsag til, at de betragter hinanden som venner. Deres indbyrdes venskaber kan være en lettelse for dem, idet de omgås personer med samme problemstillinger, og derfor ikke behøver at tilpasse sig samfundets normer, men kan danne deres eget lokale fællesskab (Allardt, 1975; Goffman, 2009). Undersøgelser viser, at personer med længerevarende psykiske lidelser ikke

opsøger fællesskaber i samfundet, da de ikke mener, at de passer ind. De har vanskeligt ved sociale normer og frygter, at de ikke vil blive accepterede (Erdner et. al., 2005). Herudover viser teori, at psykiatribrugere ofte bliver tillagt negative holdninger, hvorfor samfundet lægger afstand til dem. Når beboerne ønsker relationer til hinanden, kan det derfor blive begrundet ud fra en lettelse over ikke at skulle forsøge at være "normal" (Goffman, 2009).

Modsat er medarbejdernes opfattelse af beboernes relationer til hinanden anderledes, hvilket kan skyldes deres forskellige forståelser af, hvad venskabsrelationer indebærer. Medarbejderne kan betragte disse relationer ud fra egne oplevelser af, hvordan og i hvilket omfang social kontakt skal forekomme. De institutionelle rammer medfører, at medarbejderne inddrager deres personlighed og agerer rollemodeller for beboerne, hvorved det ikke kan undgås, at de betragter relationsdannelse ud fra deres egne forståelser (Järvinen & Mik-Meyer, 2012). Det påvirker dermed deres arbejde med beboerne, når de ønsker at danne venskabsrelationer ud fra egne holdninger, der udspringer af samfundet normer for venskaber (Goffman, 2009). Da medarbejdernes behov for venskab er anderledes, kan de have vanskeligt ved at betragte beboernes indbyrdes venskaber som reelle, idet de ikke konverserer og har samvær på andre vilkår, end medarbejderne selv.

Omvendt giver beboerne udtryk for at have behov for andre venskaber end dem, der ligger inden for normen. Beboerne fortæller, at de ofte har behov for at være alene i lejligheden, ikke har samme behov for samtale og ikke altid kan rumme andre. Når flere undersøgelser herudover beskriver, at personer med psykiske lidelser har vanskeligt ved at indgå i sociale relationer og kommunikere verbalt, kan beboernes behov for, hvad venskab skal indebære være anderledes. Derudover bliver det beskrevet, at denne målgruppe ofte har behov for professionel støtte til at danne relationer (Da Rocha et. al., 2017; Psykiatrifonden, 2017). Der opstår dog en uoverensstemmelse mellem beboernes og medarbejdernes opfattelser af beboernes indbyrdes relationer. På den ene side vil beboerne gerne have mere kontakt til hinanden frem for medarbejderne, og på den anden side oplever medarbejderne, at der udelukkende er et ønske om en-til-en kontakt. Det kan derfor være vanskeligt for medarbejderne at støtte beboerne til en meningsfuld hverdag, når de ikke oplever overensstemmelse mellem det beboerne udtrykker og deres adfærd.

Et andet dilemma der danner grundlag for diskussion er, hvordan medarbejdernes givne arbejdsforhold har indflydelse på deres støtte til en meningsfuld hverdag.

Har arbejdsforhold betydning for ensomheden?

Når medarbejderne anvender deres personligheder i arbejdet som rollemodeller, bliver deres arbejde vanskeliggjort, idet de samtidigt skal kunne erstattes af andre professionelle. Medarbejderne fortæller, at de opfatter sig selv som værende en del af beboernes primære netværk. Dette er et udtryk for den socialpædagogiske tradition, hvor relationsdannelsen er central. På den ene side har de derfor til opgave at danne nære relationer ved brug af egen personlighed, mens de på den anden side skal være tovholdere, der kan give teten videre til en anden medarbejder. Det samme dilemma gør sig gældende i forhold til medarbejdernes arbejdsopgaver. Her skal arbejdet omhandle pleje, hvor beboerne er for dårlige til selv at deltage aktivt, men samtidigt beskriver de formelle krav, at beboerne skal lære at klare sig selv og deltage som et led i ansvarliggørelsen. Arbejdsopgaverne bliver dermed diffuse, hvilket også kommer til udtryk gennem medarbejdernes oplevelser om måden at støtte beboerne på.

På den ene side mener Majbrit og Mira, at plejeopgaver mindsker muligheden for at arbejde meningsfuldt med beboerne, og hvor ansvarliggørelsen ikke kan lade sig gøre. Dette ud fra en holdning om, at beboerne ikke kan udvikle sig og dermed ikke er i stand til at opfylde lovmæssige krav. Derfor beskytter de beboerne ved at vurdere, hvad der er bedst for dem, også selvom det strider mod lovens bestemmelser. På den anden side befinder Mona sig med fokus på individualisering. Hun er i stedet af den holdning, at beboerne kan genfinde og udvikle deres ressourcer, hvorfor hendes måde at støtte beboerne kommer anderledes til udtryk (Eplov et. al., 2010; Hedegaard Hansen, 2008; Järvinen & Mik-Meyer, 2012). I den tidligere nævnte undersøgelse på botilbud i Københavns Kommune oplever medarbejderne lignende problematikker i deres arbejdsopgaver (Socialforvaltningen, 2016). Her har de professionelle samme opfattelser som på Elvirashøj, idet de mener, at den manglende støtte til beboerne skyldes for få ressourcer. Dette stemmer overens med både Majbrit og Miras holdninger om, at plejeopgaver, beboernes omfattende problematikker samt for lav medarbejdernormering medfører nedprioritering af meningsfulde aktiviteter.

I en israelsk undersøgelse om personer med skizofreni i rehabiliteringsforløb, bliver der konkluderet, at sociale aktiviteter bør prioriteres. Her er det ikke blot fælles aktiviteter som måltider, men også ture ud af huset og andre aktiviteter uden for botilbuddet, medarbejderne bør have fokus på. Deltagelsen i disse aktiviteter kan give beboerne bedre livskvalitet og reducere stigmatiseringen, idet problematikken "dem" og "os" mindskes

(Schwartz & Gronemann, 2009). Den samme konklusion når Socialtilsynet på danske botilbud, idet de vurderer, at der ikke bliver prioriteret aktiviteter uden for botilbuddene (Socialforvaltningen, 2016). Dette gør sig også gældende på Elvirashøj, da medarbejderne oplever at have for få ressourcer, samt at beboerne aflyser deltagelsen i aktiviteter, hvorfor aktiviteter uden for botilbuddet ikke afholdes. Dette får dermed konsekvenser for de andre beboere, der stadig ønsker deltagelse, men ikke kan komme afsted grundet de andre beboeres framelding og medarbejdernormeringen. Når medarbejderne ikke har ressourcer til at integrere beboerne i det omkringliggende samfund, er de med til at vedligeholde barrieren mellem samfundet og de psykisk syge, og dermed bidrage til stigmatisering. Dette kan ifølge ovenstående undersøgelser få betydning for beboernes trivsel og livskvalitet, idet manglende integrering blandt "normale" er medvirkende til at skabe yderligere isolation (Schwartz & Gronemann, 2009; Socialforvaltningen, 2016). Vi stiller derfor spørgsmål ved, hvorvidt medarbejdernormeringen og manglende ressourcer har indflydelse på, at beboerne fastholdes i ensomheden.

Kapitel 6: Konklusion og perspektivering

I undersøgelsens sidste kapitel vil vi konkludere på analysens fund. Første del af konklusionen omhandler beboerperspektivet, mens anden del af konklusionen tager udgangspunkt i medarbejdernes perspektiv. Kapitlet bliver afsluttet med en perspektivering, hvor vi med afsæt i vores analytiske fund vil komme med forslag til, hvordan medarbejderne i fremtiden kan arbejde med ensomhed.

Konklusion

Undersøgelsen belyser et fænomen, som kun kan forstås fuldt ud af de personer, der oplever det. Dog håber vi på at have bidraget til yderligere viden om, hvordan ensomhed opleves af denne målgruppe, samt hvordan professionelle forsøger at støtte til en meningsfuld hverdag.

Blandt beboerne på Elvirashøj er der forskel på, hvorvidt de oplever sig selv som værende ensomme. Mens nogle af beboerne beskriver sig som kronisk ensomme, mener andre ikke, at dette er tilfældet for dem. Ud fra analysens resultater vurderes dog at alle beboerne oplever ensomhed. Når beboerne fortæller om deres oplevelser herom, beskriver de sociale afsavn og smertefulde erfaringer. Heri indgår manglende relationer, at være alene med pinefulde tanker samt at ensomhed er en del af tilværelsen som psykisk syg. Alle

beboerne er enige om, at de kan lide deres naboer, og nogen omtaler de andre beboere som venner. Fælles for beboerne er dog relationerne til deres forældre, som de betragter som vigtige og meningsfulde. Flere af dem taler med dem dagligt, og det er derfor i relationen til deres forældre samt medarbejderne, at den primære sociale kontakt forekommer. Beboerne beskriver deres afsavn af relationer forskelligt, men oplever alle at mangle venner, kærester eller en relation til sine søskende. Desuden beskriver de alle udfordringer ved at opnå tilfredsstillelse af disse relationer, idet de ikke opfatter sig selv som værende "normale". Grundet selvstigmatisering tager de afstand fra det, de beskriver som det almindelige liv, da de betragter deres psykiske problemstillinger som værende hæmmende for at indgå på lige fod med andre i samfundet. Desuden er der blandt nogle af beboerne også en tendens til at tage afstand fra de andre beboere, hvor de forsøger at beskrive de andre som mere støttekrævende, og derved undgå at identificere sig med dem. Beboernes afsavn af behov, særligt sociale relationer samt selvstigmatisering i forhold til at opsøge deres ønsker og behov får dermed indflydelse på deres oplevelser af ensomhed.

Når medarbejderne på Elvirashøj skal støtte beboerne til en meningsfuld hverdag uden ensomhed, oplever vi flere paradokser. Ud fra deres fortællinger er det beboernes manglende deltagelse i aktiviteter, men primært rammerne for velfærdsorganisationen og de lovgivningsmæssige krav, der skaber vanskeligheder i deres arbejde. Medarbejderne har mange praktiske opgaver og få ressourcer, hvilket får dem til at arbejde med forskellige tilgange ud fra deres faglige tolkninger af arbejdet. Dette har betydning for måden, hvorpå de støtter og forbedrer beboernes livskvalitet. Deres faglige forståelser tager afsæt i forskellige diskurser og institutionelle identiteter. Mens nogle af medarbejderne fokuserer på udvikling af beboernes ressourcer, har andre fokus på at beskytte beboerne fra lovgivningsmæssige krav og pligter. Der er derfor blandt medarbejderne forskellige opfattelser af beboernes udviklingspotentialer og muligheder for at bosætte sig andre steder end på Elvirashøj. Fælles for medarbejderne er dog, at relationsarbejdet er omdrejningspunktet i deres arbejde. Dette omhandler både deres egne relationer til beboerne, beboernes indbyrdes relationer samt relationer til andre uden for botilbuddet. Selvom medarbejderne fortæller, at de ikke italesætter ensomhed i deres arbejde, har de alligevel fokus på at undgå isolation. De forsøger derfor at opfylde et socialt behov, som de mener, er medvirkende til at skabe en meningsfuld hverdag for beboerne. Når medarbejderne forsøger at støtte beboerne til at skabe mening i tilværelsen, arbejder de derfor med fokus på relationer. Her er det social færdighedstræning og normalisering af adfærd i forbindelse fælles aktiviteter, særligt måltider. Medarbejderne har desuden et ønske om at lave flere meningsfulde aktiviteter med

beboerne uden for botilbuddet, men finder det ikke muligt grundet manglende ressourcer som medarbejdernormering og deltagelse fra beboerne. Derfor bliver deres støtte ofte tilbudt som en del af de praktiske opgaver.

Perspektivering

Denne undersøgelse har fokuseret på beboernes subjektive oplevelser af ensomhed og medarbejdernes fortællinger om, hvordan de gennem aktiviteter på Elvirashøj støtter til en meningsfuld hverdag. Der opstår et dilemma, når medarbejderne gennem fælles aktiviteter forsøger at støtte beboerne til relationsdannelse og samvær med hinanden, men beboerne ikke er motiverede for at deltage. Fra medarbejdernes side bliver beboernes manglende deltagelse opfattet som et tegn på, at beboerne ikke ønsker at skabe indbyrdes relationer. Dog udtrykker beboerne, at de ønsker disse relationer til hinanden, men dog kan have vanskeligt ved at rumme og udvise forståelse for hinandens problematikker. Dette kan medføre, at beboerne fravælger hinanden og de fælles aktiviteter, og i stedet opsøger en-til-en kontakten til medarbejderne, der formår at rumme dem. For at forebygge ensomhed blandt beboerne, kan medarbejderne i fremtiden have fokus på individuelle aktiviteter uden for botilbuddet, når de skal arbejde med at støtte dem til en meningsfuld hverdag. Dette for at imødekomme beboernes behov for individuel social kontakt, men også for at inddrage dem i samfundet uden for botilbuddet. De individuelle aktiviteter vil muligvis kunne forbedre relationen, idet de kan give mulighed for mere kvalitetstid og træning af sociale færdigheder, hvilket på længere sigt vil kunne bidrage til beboernes udvikling. Desuden vil brug af flere individuelle aktiviteter uden for botilbuddet også kunne bidrage til en afmarginalisering af beboerne, så deres relationer ikke udelukkende bygger på institutionslivet. Dog vil et tiltag som dette kræve flere økonomiske ressourcer samt øget medarbejdernormering.

Litteraturliste

Bøger

- Allardt E (1975) *At Haa, Att Älske, Att Vara - Om velfärd i Norden*. Argos
- Andersen H og Koch L (2015) Hermeneutik og fænomenologi. *Videnskabsteori i statskundskab, sociologi og forvaltning*. Jacobsen M.H, Rasmussen-Lippert K og Nedergaard P. Hans Reitzels Forlag s. 205-250
- Antoft R og Salomonsen H (2012) Det kvalitative casestudium - introduktion til en forskningsstrategi. *Håndværk og horisonter - tradition og nytænkning i kvalitativ metode*. Antoft R, Jacobsen M, Jørgensen A og Kristiansen S. Syddansk Universitetsforlag
- Eplov L.F, Korsbek L, Olander M og Petersen L (2010) Rehabilitering i et historisk perspektiv. *Psykiatrisk og psykosocial rehabilitering - en recovery orienteret tilgang*. Eplov L.F, Korsbek L, Olander M og Petersen L. Munksgaard Danmark s. 19-29
- Goffman E (2009) *Stigma – Om afvigerens sociale identitet*. Samfundslitteratur
- Goffman E (1959) *The Presentation of Self in Everyday Life*. Penguin Books
- Jacobsen M.H (2015) Ensomhed - et almenmenneskeligt fænomen. *Hverdagslivets følelser - Tilstande, relationer, kulturer*. Bo I.G og Jacobsen M.H. Hans Reitzels Forlag s. 363-391
- Jacobsen M.H og Kristiansen S (2006) *Farligt feltarbejde - etik og etnografi i sociologien*. Aalborg Universitetsforlag
- Juul S (2012) Hermeneutik. *Samfundsvidenskabernes videnskabsteori - en indføring*. Juul S og Pedersen K.B. Hans Reitzels forlag s. 107-146
- Järvinen M og Mik-Meyer N (2012) *At skabe en professionel – Ansvar og autonomi i velfærdsstaten*. Hans Reitzels Forlag
- Kvale S (1994) *InterView - En introduktion til det kvalitative forskningsinterview*. Hans Reitzels forlag
- Kvale S og Brinkmann S (2015) *Interview: Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. 3. udg. Hans Reitzels forlag
- Lund H, Juhl C, Andreasen J og Møller A.M (2014) *Håndbog i litteratursøgning og kritisk læsning - Redskaber til evidensbaseret praksis*. Munksgaard
- Reichertz J (2007) *The SAGE Handbook of Grounded Theory*. SAGE Publications Ltd

- Thagaard T (2004) *Systematik og indlevelse - En indføring i kvalitativ metode*. Akademisk Forlag
- Thisted J (2010) *Forskningsmetode i praksis – Projektorienteret videnskabsteori og forskningsmetodik*. Munksgaard Danmark
- 6 P & Bellamy C (2012) *Principles of Methodology: Research Design in Social Science*. SAGE Publications Ltd

Hjemmesider

- Danmarks Statistik (2016) *Ensomheden rammer bredt*. Fundet 30.11.17 kl. 18.00
<http://www.dst.dk/da/informationsservice/blog/2016/10/ensomhed>
- MarselisborgCentret. *Definitioner af rehabilitering*. Fundet 13.12.17 kl. 15.30
<http://www.marselisborgcentret.dk/viden-om-rehabilitering/definitioner-af-rehabilitering/>
- Psykiatrifonden (2017) *Skizofreni*. Fundet 21.02.18 kl. 13.00
<http://www.psykiatrifonden.dk/viden/diagnoser/skizofreni-og-andre-psykoser/skizofreni.aspx>
- Straszek S (2015) *Skizofreni*. Fundet 22.02.18 kl. 09.00
<https://www.sundhed.dk/borger/patienthaandbogen/psyke/sygdomme/skizofreni/skizofreni-aarsager/>
- Sundhedsstyrelsen (2017) *Psykisk sygdom*. Fundet 23.01.18 kl. 11.15
<https://www.sst.dk/da/sygdom-og-behandling/psykisk-sygdom>

Lovgivning

- Lov om Social Service. *Kapitel 16 - Personlig hjælp, omsorg og pleje samt plejестamenter*. §§ 83 & 85. LBK nr. 988 af 17/08/2017
- Lov om Social Service. *Kapitel 20 - Botilbud*. §§ 107 & 108. LBK nr. 988 af 17/08/2017
- Vejledning om servicelovens formål og generelle bestemmelser i loven (Vejledning nr. 1 til serviceloven). *Kapitel 1 - Formål og principper*. Børne- og Socialministeriets vejledning nr. 9347 af 28/03/2017

Rapporter

- Dansk Sundhedsinstitut og Det Nationale Forskningscenter for Velfærd (2010) *Stigma og psykiske lidelser - som det opleves af mennesker med psykiske lidelser og borgere i Danmark*. Danske Regioner
- Friis K og Lasgaard M (2014) *Ensomhed blandt voksne*. Region Midtjylland
- Friis K og Lasgaard M (2015) *Ensomhed i befolkningen - forekomst og metodiske overvejelser*. Region Midtjylland
- Griffin J (2010) *The Lonely Society?* The Mental Health Foundation
- Kruse M og Tybring C.M (2013) *De fælles psykiatriske patienter*. KORA - Det Nationale Institut for Kommuners og Regioners Analyse og Forskning
- Langager S, Robenhagen O, Højmark A og Allerup R (2009) *Socialpædagogik i botilbud for voksne med varig nedsat psykisk funktionsevne*. Aarhus Universitet
- Lasgaard M, Bang L, Reese S og Nielsen L.A (2017) *Ensomhed i Aarhus - Evaluering af et samskabelsesprojekt*. Region Midtjylland
- Lasgaard M, Friis K og Shevlin M (2016) *Where are all the lonely people? A population-based study of high-risk groups across the life span*. Springer
- Nikolajsen A, Hedelund M og Swane C.E (2014) *"Palle alene i verden" - Et kvalitativt studie af voksnes ensomhed midt i livet*. Ensomme Gamles Værn. København
- Socialforvaltningen (2017) *Brugertilfredsheds i SOF 2017 - Bilag*. Københavns kommune
- Socialforvaltningen (2016) *Undersøgelse af botilbuddene Sundbygård og Sundbygårdsvej på baggrund af Socialtilsynets rapport*. Københavns Kommune

Tidsskrifter

- Da Rocha B, Rhodes S, Vasilopoulou E og Hutton P. *Loneliness in Psychosis: A Metaanalytical Review*. Oxford University Press. 2017
- Erdner A, Magnusson A, Nyström M og Lützen K. *Social and existential alienation experienced by people with long-term mental illness*. Scandinavian Journal Caring sciences. 2005; 19, 373-380
- Jessen G. *Den komplekse ensomhed – om at forstå ensomme ældre*. Psykologisk set. 2014; 95 (31), 14-21
- Hedegaard Hansen J. *Hvordan forskning i praksis kan gøre sig relevant for praksis*. Nordiske udkast. 2008; 1/2, 57-72

- Sønderby L.C. *Loneliness: An integrative approach*. Journal of Integrated Social Sciences. 2013; 3 (1), 1-29
- Lindgren B.M, Sundbaum J, Eriksson M og Graneheim U.H. *Looking at the world through a frosted window: experiences of loneliness among persons with mental ill-health*. Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing. 2014; 21, 114-120
- Schwartz C og Gronemann O. *The Contribution of Self-efficacy, Social Support and Participation in the Community to Predicting Loneliness among Persons with Schizophrenia Living in Supported residences*. Israel Journal Psychiatry Science. 2009; 46 (2), 120-129